

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี และกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง

พื้นที่ว่างสาธารณะ (public open space) เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญอย่างมากต่อเมือง เป็นพื้นที่ที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้คนในเมือง โดยพื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีมีการใช้งานจากกลุ่มคนหลากหลายประเภท หลากกิจกรรม ในหลายช่วงเวลาหรือกล่าวได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีความอเนกประโยชน์สูงนั้น (multi-uses) มีปัจจัยหลายส่วนเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังเช่น ลักษณะทางกายภาพ ตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ ประเภทของกิจกรรมในพื้นที่ เป็นต้น

ในการศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อหาปัจจัยที่ทำให้เกิดพื้นที่ว่างสาธารณะอเนกประโยชน์แบบไทย ในพื้นที่ย่านกรุงรัตนโกสินทร์ โดยวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของพื้นที่ว่างสาธารณะอเนกประโยชน์กับแนวคิดพื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีแบบไทย 5 ประการ สามารถทบทวนแนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสรุปเป็นกรอบแนวความคิดในการวิจัย แบ่งรายละเอียดตามหัวข้อได้ ดังต่อไปนี้

2.1 นิยามและประเภทของพื้นที่ว่างสาธารณะ

2.1.1 นิยามและความสำคัญของพื้นที่ว่างสาธารณะ

2.1.2 ประเภทของพื้นที่ว่างสาธารณะ

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะที่ดี

2.2.1 นิยามของการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะที่ดี

2.2.2 ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดพื้นที่ว่างสาธารณะที่ดี

2.2.3 รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีแบบไทย

2.3.1 นิยามของความเป็นไทย

2.3.2 สภาพแวดล้อมทางภูมิอากาศและสภาวะน่าสบายในบริบทประเทศไทย

2.3.3 นิยามขององค์ประกอบของพื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีแบบไทย

2.3.4 รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4 ความเชื่อมโยงของแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีแบบตะวันตกและแบบไทย

สรุปการทบทวนวรรณกรรมเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา

2.1 นิยามและประเภทของพื้นที่ว่างสาธารณะ

2.1.1 นิยามและความสำคัญของพื้นที่ว่างสาธารณะ (public open space)

เมื่อศึกษานิยามของพื้นที่ว่างสาธารณะ ได้พบว่านิยามนั้นมีหลากหลายลักษณะ ทั้งในด้านทางกายภาพ และมิติทางสังคม มีคำและนิยามความหมายต่างๆ ซึ่งมีหลายคำที่เกี่ยวข้อง เช่น พื้นที่ว่างสาธารณะที่ว่างของเมือง พื้นที่ว่าง ที่โล่งว่าง พื้นที่สาธารณะ ซึ่งคำและนิยามเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจพื้นที่ว่างสาธารณะ ในการศึกษาพื้นที่ว่างสาธารณะนอกประโชชนในย่านกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อให้ทราบถึงความหมายสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ว่างสาธารณะ โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

พื้นที่ว่างสาธารณะ (public open space) หมายถึง พื้นที่ว่างที่เป็นเจ้าของโดยสาธารณะ ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ผู้คนสามารถเข้าไปใช้พื้นที่เพื่อทำกิจกรรมต่างๆอย่างทัดเทียมกัน เช่น การพักผ่อน เล่นกีฬา การพบปะมีปฏิสัมพันธ์กันทางสังคมของผู้คน การค้าขายบนลานหรือเป็นสถานที่เล่นของเด็กๆ โดยใช้พื้นที่ว่างส่วนต่างๆของถนน บาทวิถี ลาน พื้นที่ระหว่างอาคารสวนสาธารณะเพื่อทำกิจกรรม

Halprin, L. ธิติมา กลางกำจัดและ Paul D. ให้ความหมายนิยามของพื้นที่ว่าง (open space) โดยเน้นให้ความสนใจในลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ว่าง โดยการอธิบายลักษณะของรูปทรง (form) ของพื้นที่ดังนี้ Paul D.(1965) ให้ความหมายของพื้นที่ว่าง ว่าหมายถึง พื้นที่เว้นว่างของเมืองทั้งที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติในรูปแบบของพื้นที่เปิดโล่ง และเกิดขึ้นเนื่องจากถูกสร้างขึ้นโดยมนุษย์ โดยพื้นที่เว้นว่างของเมืองนั้นมีหลายลักษณะ ตั้งแต่พื้นที่เว้นว่างลักษณะตามยาว เช่น ถนนที่สองฝั่งที่บหรือมีลักษณะอื่นยึดโยง ดังเช่น ต้นไม้และแนวอาคาร(corridor space) นอกจากนี้ยังมีพื้นที่เว้นว่างแบบลอยตัว เช่น จัดรัสมือง (urban square) หรือมีอาคารล้อมรอบ เช่น พลาซ่า (plaza) เป็นต้น ทางด้าน Halprin, L (1988,อ้างถึงใน ธีรวิทย์ นิลสุก,2550) ได้กล่าวถึง ที่โล่งว่าง ไว้ว่าเป็นที่โล่งว่างที่ปราศจากอาคารปกคลุม ล้อมรอบด้วยอาคารหนาแน่นใช้ในการสัญจรและเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ จากอาคารที่มีที่ว่างอยู่ภายใน หรือลักษณะของการกำหนดให้เป็นที่โล่งว่างสาธารณะ ในขณะที่ธิติมา กลางกำจัด(2550:15) ให้นิยามของพื้นที่ว่างสาธารณะ (public open space) ว่าหมายถึงพื้นที่นอกเขตการปกคลุมของสิ่งก่อสร้าง มีการใช้ประโยชน์เพื่อกิจกรรมสาธารณะ พื้นที่สาธารณะอาจเป็นพื้นที่ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ หรือพื้นที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ลานชุมชน ถนน ทางเท้า ลานนอกประสงค์สวนสาธารณะ สนามกีฬา หรือแม้กระทั่งชอกหลิบอาคาร ก็ถือเป็นพื้นที่สาธารณะเช่นกัน

K.Lynch (1963) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า พื้นที่ว่างสาธารณะเมืองไม่เพียงอยู่ในรูปของรูปทรงของพื้นที่เท่านั้น แต่ได้ให้ความหมายในรูปของหน้าที่ใช้สอย (function) ซึ่งมีการจำกัดความหมายของพื้นที่ว่างสาธารณะว่าเป็น พื้นที่ว่างภายนอกอาคาร ที่เปิดกว้างให้ใช้อย่างอิสระและมีกิจกรรม เป็นพื้นที่เพื่อประชาชนจำนวนมากของเมือง ความสำคัญของพื้นที่ยังคงอยู่ที่พื้นที่รูปทรงและหน้าที่ใช้สอยการสัญจรของผู้คนในการสังเกตเมือง กฤติยาได้กล่าวว่า พื้นที่ว่างสาธารณะ เป็นพื้นที่ที่ผู้คนสามารถเข้าใช้งานได้ ซึ่งอาจเป็นพื้นที่นอกอาคารหรืออยู่ในขอบเขตพื้นที่ที่อยู่อาศัยในชุมชนรู้สึกว่าเป็นพื้นที่ชุมชน เป็นพื้นที่อยู่ตามธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้น (กฤติยา ไชยธนะสินทิต,2545:4) ในขณะที่ขั้วภูธรวง อดิโพธิ์ (2547:1-2) กล่าวถึง ที่ว่างสาธารณะว่า

เป็นโครงสร้างพื้นฐานของการพบปะของผู้คน เป็นกิจวัตรประจำวัน (Communication infrastructure) ดังนั้นที่ว่างสาธารณะจึงไม่ใช่แค่พื้นที่ว่างตามความหมายข้างต้น แต่มีความหมายมากกว่าการจัดพื้นที่ที่ทางกายภาพหรือผังเมืองเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนในบางกิจกรรม เช่น การพักผ่อนหย่อนใจเท่านั้น หากแต่มีความหมายถึงความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันระหว่างพื้นที่ว่างสาธารณะกับวิถีชีวิตประจำวันของชุมชน

นิยามข้างต้นนั้นแสดงให้เห็นถึงความเท่าเทียมในการใช้งานพื้นที่และการเปิดกว้างในการทำกิจกรรมของพื้นที่ว่างในเมือง เพื่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ว่างที่เป็นเจ้าของโดยสาธารณะ ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ว่างสาธารณะกับวิถีชีวิตประจำวันของชุมชน ส่วน Cohen, N. และ Jacobs, J. ให้นิยามพื้นที่ว่างสาธารณะในเชิงมิติทางสังคมในการรองรับชีวิตของผู้คนในเมือง Cohen, N. (1999) ได้ให้ความหมายของพื้นที่สาธารณะ (public space) ว่าเป็นสถานที่ผู้มาเยี่ยมเยียนหรือมาท่องเที่ยวจะสามารถพบเห็นวิถีชีวิตในเมืองและวัฒนธรรมสามารถอธิบายได้จากความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่สาธารณะกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม พื้นที่ว่างเมืองจะสร้างจากรูปาร่างสิ่งต่างๆ ของชีวิตเมืองที่เติบโต ความสำคัญของวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของพื้นที่ โดยที่ Jacobs, J. (1961) กล่าวถึงพื้นที่ว่างสาธารณะ โดยเฉพาะถนนและบาทวิถี ว่าถือเป็นพื้นที่รองรับชีวิตสังคมของคนในเมืองที่ดีที่สุด (Jacobs, J. 1961 อ้างถึงใน ไชศรี ภักดีสุขเจริญ, 2551)

นิยามของพื้นที่ว่างสาธารณะในการศึกษา

นิยามของพื้นที่ว่างสาธารณะในการศึกษานี้ คือ พื้นที่เว้นว่างของเมืองทั้งที่เกิดขึ้นจากทางธรรมชาติและเกิดขึ้นเนื่องจากถูกสร้างขึ้นโดยมนุษย์ เป็นพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์เพื่อกิจกรรมสาธารณะ ผู้คนสามารถเข้าไปใช้พื้นที่ทำกิจกรรมได้โดยทัดเทียมกัน โดยในการวิจัยจะมุ่งเน้นศึกษาในพื้นที่ที่มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

- พื้นที่ที่ทุกคนสามารถเข้ามาใช้งานได้อย่างเท่าเทียมกัน
- พื้นที่ที่มีกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของรัฐ

ดังนั้นนิยามของพื้นที่ว่างสาธารณะ (public open space) ในการศึกษานี้จึงหมายถึงพื้นที่เว้นว่างของเมืองทั้งที่เกิดขึ้นจากทางธรรมชาติและเกิดขึ้นเนื่องจากถูกสร้างขึ้นโดยมนุษย์ เป็นพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์เพื่อกิจกรรมสาธารณะ ผู้คนสามารถเข้าไปใช้พื้นที่ทำกิจกรรมได้โดยทัดเทียมกัน โดยในการวิจัยจะมุ่งเน้นศึกษาในพื้นที่ที่มีคุณสมบัติที่ทุกคนสามารถเข้ามาใช้งานได้อย่างเท่าเทียมกัน และพื้นที่ที่มีกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของรัฐ อันได้แก่ กรุงเทพมหานคร สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และสำนักงานธนารักษ์

2.1.2 ประเภทของพื้นที่ว่างสาธารณะ

การจำแนกประเภทของพื้นที่ว่างสาธารณะ สามารถจำแนกออกได้ 3 ประเภท ดังต่อไปนี้

- 2.1.2.1 ระดับความสำคัญ (priority) และการเข้าถึง
- 2.1.2.2 สภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะ (physical environment)
- 2.1.2.3 หน้าที่การใช้ประโยชน์ (function)

2.1.2.1 ประเภทของพื้นที่ว่างสาธารณะตามระดับความสำคัญ (priority) และการเข้าถึง

Correa (1929) แบ่งประเภทของพื้นที่ว่างสาธารณะตามระดับความสำคัญและระดับการใช้งานไว้เป็นระดับละแวกบ้าน ระดับชุมชน ระดับย่าน ระดับเมือง และระดับภาค (อ้างถึงใน ศรีศักดิ์ พัฒนวิสิน, 2545:137) และมีการได้แบ่งประเภทพื้นที่ว่างสาธารณะตามความสำคัญในระดับเมืองไว้โดยปราณระฟ้า พรหมประวัตติ (2550) ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น พื้นที่ว่างส่วนตัว พื้นที่ว่างสาธารณะระดับชุมชนและพื้นที่ว่างสาธารณะระดับเมือง รายละเอียดดังต่อไปนี้

- พื้นที่ว่างส่วนตัว (private space) ถูกแยกออกจากพื้นที่ว่างสาธารณะ โดยพื้นที่นั้นถูกครอบครองโดยบุคคลหรือกลุ่มคน ในกรณีนี้คือกลุ่มคนที่ใช้บริเวณใดบริเวณหนึ่งเป็นประจำ จนทำให้ผู้นั้นรู้สึกว่าเป็นของคณกลุ่มนั้นสำหรับทำกิจกรรมนั้นๆ

- พื้นที่ว่างสาธารณะระดับชุมชน (public open space of a community level) พื้นที่ว่างสาธารณะที่มีการยึดใช้ภายในชุมชน โดยอาจแทรกตัวอยู่ในพื้นที่ต่างๆหรือเกาะตัวตามโครงข่ายการสัญจรย่อยภายในชุมชน โดยคนในชุมชนใช้ประโยชน์เพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ตามชวงวันและเวลาต่างๆหรือเป็นพื้นที่ว่างที่เว้นไว้เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์เป็นสาธารณะสำหรับชุมชน เช่น ถนนคนเดิน ลานวัด ลานโรงเรียน ที่มีการใช้งานเป็นลานอเนกประสงค์ของชุมชนเพื่อกิจกรรมทางสังคม ศาสนา และเศรษฐกิจต่างๆ เช่นการพูดคุยสังสรรค์ การทำพิธีกรรมทางศาสนาหรือทางราชการ การซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าภายในชุมชน ทั้งนี้ผู้คนที่ใช้พื้นที่ว่างสาธารณะระดับชุมชนมีแนวโน้มว่าจะรู้จักหรือมีความสัมพันธ์ทางสังคมต่อกันในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง แต่ก็อาจพบคนแปลกหน้าจากต่างถิ่น ต่างพื้นที่เข้ามาใช้พื้นที่ได้ แต่มักเป็นจำนวนน้อยกว่าคนในชุมชนเอง

- พื้นที่ว่างสาธารณะระดับเมือง (public open space of a civic level) พื้นที่ว่างสาธารณะที่มีการยึดใช้ในระดัเมือง เพื่อรองรับกิจกรรมสาธารณะของคนหลากหลายประเภทภายในเมืองร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ตามชวงวันและเวลาต่างๆ หรือเป็นพื้นที่ว่างที่เว้นไว้เพื่อให้เกิดประโยชน์เป็นสาธารณะสำหรับเมือง เช่น ถนนคนเดินขนาดใหญ่ ทางเท้าริมถนนสายหลัก สวนสาธารณะระดับเมือง ตลาด ลานหน้าสถานีราชการ อนุสาวรีย์ต่างๆ สนามกีฬา สนามเด็กเล่น ภูมิทัศน์หรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจในเมือง ที่มีการใช้งานเป็นพื้นที่อเนกประสงค์ของคนหลากหลายประเภทในเมือง เพื่อทำกิจกรรมสำคัญทางสังคม ศาสนา และเศรษฐกิจต่างๆ ทั้งนี้ในพื้นที่ว่างสาธารณะระดับเมือง จะพบคนหลากหลายประเภท หลากหลายวัตถุประสงค์ ผู้เข้าใช้พื้นที่อาจไม่จำเป็นต้องรู้จัก หรือมีความสัมพันธ์กันทางสังคม แต่มักเป็นการรวมตัวกันของคนหลากหลายในชวงหนึ่งเพียงสั้นๆ แบบชุมชนเสมือน (virtual community) โดยชุมชนเสมือนนี้จะสร้างพื้นที่ว่างสาธารณะภาวะการณ์ (spontaneous public open space) ที่หมายถึงพื้นที่ว่างในชุมชนหรือตามตรอกซอกซอย หรือแม้แต่นถนนที่สถานการณ์เอื้อให้เกิดการใช้พื้นที่ พื้นที่ว่างสาธารณะนี้เกิดขึ้นเอง ปราศจากการจัดตั้งของรัฐบาลหรือเอกชน เป็นพื้นที่ที่มีภาวะเหมาะสม ประชาชนในพื้นที่จึงมารวมตัวกันใช้ในชีวิตประจำวันตามสัญชาตญาณเป็นพื้นที่ว่างสาธารณะอย่างไม่เป็นทางการ แต่มีการใช้พื้นที่ที่คึกคักตามสภาพแวดล้อมของแต่ละแห่งและการใช้พื้นที่ยังขึ้นอยู่กับการณ์อนุญาตให้ใช้ของทางการ หรือเจ้าของพื้นที่ (ปราณระฟ้า พรหมประวัตติ, 2550:24)

งานวิจัยฉบับนี้ศึกษาพื้นที่ภายในขอบเขตของชุมชนเมือง ซึ่งก็คือย่านกรุงรัตนโกสินทร์ ที่มีลักษณะของชุมชนเมืองเป็นชุมชนที่มีความแตกต่างจากชุมชนประเภทอื่นๆ เป็นชุมชนที่มีความหนาแน่นของประชากรมาก พื้นที่ชุมชนเมืองมักมีองค์ประกอบของประโยชน์การใช้ที่ดินและอาคารเป็นพื้นที่พักอาศัย พื้นที่พาณิชย์กรรม มีรูปทรงและการจัดวางตัวของพื้นที่ว่างสาธารณะที่แตกต่างหลากหลายและโดยมากเป็นพื้นที่ที่ถูกโอบล้อมด้วยสิ่งปลูกสร้าง หรือไม่ก็เกาะตัวเป็นแนวยาวไปตามทางสัญจร เนื่องจากพื้นที่มีจำกัด ลักษณะการตั้งบ้านเรือนและกิจกรรมต่างๆภายในชุมชนแบบเมือง ในประเทศไทยมีลักษณะที่เห็นได้ว่าเป็นส่วนมากเป็นศูนย์กลางการค้า ในเขตเมืองเก่ามีถนนแคบและบ้านเรือนอยู่กันแออัด

โดยพื้นที่ว่างสาธารณะในย่านกรุงรัตนโกสินทร์นั้นมีพื้นที่ว่างสาธารณะทั้งในระดับชุมชนและในระดับเมือง เนื่องจากพื้นที่ว่างสาธารณะในกรุงรัตนโกสินทร์มีทั้งลักษณะของพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีการใช้งานในระดับเมือง ดังเช่น ย่านท่องเที่ยว ย่านราชการ ในบริเวณศูนย์กลางของกรุงรัตนโกสินทร์ อาทิ สนามหลวง สวนสันติชัยปราการ และในย่านกรุงรัตนโกสินทร์ก็มีพื้นที่ที่เป็นย่านชุมชนอยู่เป็นจำนวนมาก พื้นที่ว่างสาธารณะในระดับชุมชนนั้นส่วนมาก จะมีลักษณะของพื้นที่ว่างที่เป็นเส้นทางสัญจรในบางช่วงเวลาและเป็นพื้นที่ของชุมชนในเวลาเดียวกัน ซึ่งแต่ละพื้นที่ที่มีการเข้าถึงที่แตกต่างกัน ที่ส่งผลทำให้พื้นที่ที่มีความแตกต่างกันไป โดยเฉพาะกิจกรรมที่เห็นได้อย่างชัดเจน เช่น ถ้าพื้นที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายสะดวกมักเกิดกิจกรรมด้านพาณิชย์กรรมขึ้นในบริเวณนั้นเสมอ

การแบ่งประเภทตามลักษณะการเข้าถึง

การเข้าถึงพื้นที่เป็นส่วนสำคัญในการแสดงถึงศักยภาพของพื้นที่ โดยสามารถแบ่งลักษณะการเข้าถึงได้ดังนี้ (สกุลชัย ดันติเศรณี, 2549:33)

- เข้าถึงพื้นที่โดยตรงจากถนน ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ
  - 1) การเข้าถึงพื้นที่โดยตรงจากถนน เป็นการเข้าถึงพื้นที่ว่างที่อยู่ติดกับริมถนน ที่มีการเข้าถึงพื้นที่ได้โดยง่ายสามารถมองเห็นพื้นที่จากภายนอกได้อย่างชัดเจน มีความต่อเนื่องของพื้นที่ตามแนวถนนสายหลัก
  - 2) การเข้าถึงพื้นที่โดยตรงจากถนนและเป็นพื้นที่ปลายตัน เป็นการเข้าถึงพื้นที่ว่างจากถนนโดยตรงเช่นเดียวกับแบบแรก แต่มีลักษณะปลายตัน
- เข้าถึงพื้นที่โดยผ่านพื้นที่อื่น เป็นการเชื่อมต่อพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่งโดยผ่านพื้นที่ว่าง
- เข้าถึงพื้นที่จากหลายทิศทางเป็นการเข้าถึงพื้นที่โดยสามารถเข้าได้หลายทิศทาง ซึ่งพื้นที่ลักษณะนี้เป็นศูนย์รวมของกิจกรรม เช่น ทางแยก พื้นที่ส่วนกลางของคนในชุมชน ตลาด ลานอเนกประสงค์

2.1.2.2 ประเภทของพื้นที่ว่างสาธารณะตามสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพ (physical environment)

การแบ่งพื้นที่ว่างสาธารณะตามลักษณะทางกายภาพนั้นสามารถจำแนกได้ตามลักษณะทางกายภาพของการปิดล้อมพื้นที่ว่างสาธารณะนั้นๆ อันได้แก่ พื้นที่ว่างสาธารณะแบบเปิดโล่ง และพื้นที่ว่างสาธารณะแบบปิดล้อม

2.1.2.2.1 แบบเปิดโล่ง (public open space)

พื้นที่ว่างสาธารณะแบบเปิดโล่งเป็นพื้นที่ว่างที่ไม่มีสิ่งก่อสร้างปกคลุมหรือโอบล้อมโดยรอบ ทำให้สิ่งโอบล้อมห่างกว้างจนทำให้ไม่รู้สึกรู้สึกถูกปิดล้อม มักเป็นพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีความสำคัญในระดับเมือง เช่น สนามหลวง เป็นต้น ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น พื้นที่เปิดโล่ง (open space) พื้นที่โล่งว่างบริเวณรอบอาคาร (building entourage) และพื้นที่โล่งว่างภายในกลุ่มอาคาร (inner block void)

2.1.2.2.2 แบบปิดล้อม (public enclosed space)

พื้นที่ว่างสาธารณะแบบเปิดปิดล้อมเป็นพื้นที่ว่างที่เกิดจากการปิดล้อมของสิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่น อาคาร หรือโครงสร้างอื่นๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นและหมายรวมถึงที่เว้นว่างของเมือง รูปแบบสามัญที่เกิดจากการจัดวางอาคาร มักเป็นพื้นที่ว่างสาธารณะในระดับชุมชน

2.1.2.3 ประเภทของพื้นที่ว่างสาธารณะตามหน้าที่การใช้ประโยชน์ (function)

พื้นที่ว่างสาธารณะสามารถแบ่งประเภทได้ตามลักษณะหน้าที่การใช้ประโยชน์ออกเป็น 4 ประเภทด้วยกัน ได้แก่ พื้นที่ว่างสาธารณะประเภทถนน บาทวิถี พื้นที่ว่างสาธารณะตามประเภทลานที่ว่าง พื้นที่ว่างสาธารณะตามประเภทพื้นที่ที่มีมวลอาคารปิดล้อม และพื้นที่ว่างสาธารณะประเภทสวน

2.1.2.3.1 ประเภทถนน บาทวิถี (linear open space system)

พื้นที่ว่างสาธารณะในลักษณะแนวยาว มีลักษณะการใช้พื้นที่ตามเส้นกำหนดขอบเขตพื้นที่ โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ว่างสาธารณะเพื่อการสัญจร เช่น แม่น้ำลำคลอง ถนน เป็นต้น ซึ่งมักมีรูปร่างและขนาดที่ไม่แน่นอน ใช้เพื่อการสัญจรเป็นพื้นที่ว่างที่แสดงขอบเขตของแต่ละบริเวณ และทำหน้าที่เชื่อมต่อพื้นที่อื่นๆ เข้าด้วยกัน อันได้แก่ ถนน ถนนคนเดิน และบาทวิถี ซึ่งเป็นพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีความสำคัญต่อชีวิตสาธารณะของผู้คนในเมือง Jacobs, J. (1961) บทบาทของถนนนั้นไม่ได้เป็นเพียงตัวเชื่อมต่อของอาณาเขตสาธารณะของประชาชนหรือเพียงทางสัญจรของรถ แต่เป็นถนนสำหรับผู้เดินเท้า (pedestrian) ที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ของผู้คน ทำให้ถนนกลายเป็นพื้นที่ทางสังคม (street as social space)

2.1.2.3.2 ประเภทของพื้นที่ลานที่ว่าง (The square plaza)

พื้นที่ว่างสาธารณะที่มีลักษณะเป็นลานโล่ง (The square plaza) นั้นโดยทั่วไป มีลักษณะโครงข่ายของถนนและจัตุรัส (primary network of street and squares) ใช้เป็นเส้นทางในการคมนาคม และเป็นส่วนที่ช่วยเน้นความสำคัญให้แก่พื้นที่ นอกจากนี้ยังช่วยในการกำหนดโครงสร้างของชุมชนเมือง (urban structure) เช่น พื้นที่ว่างบริเวณเสาธงช้าง ลานคนเมือง เป็นต้น

ในขณะที่พื้นที่ว่างสาธารณะบางส่วนมีการใช้ก็มีพื้นที่ว่างสาธารณะที่เป็นพื้นที่ว่างเปล่า(leftover space) ซึ่งมักเป็นพื้นที่ว่างที่รอการพัฒนาหรือพื้นที่ลักษณะเช่น พื้นที่ว่างสาธารณะกลางชุมชน พื้นที่รกร้างว่างเปล่า พื้นที่ว่างสาธารณะของภาครัฐ ลานว่างในพื้นที่สาธารณะของรัฐบาลท้องถิ่น พื้นที่เหล่านี้หากเป็นพื้นที่ภายในชุมชนจะเป็นพื้นที่ชาวบ้านมารวมตัวกัน หากเป็นของเอกชนก็มักจะเป็นพื้นที่เพื่อรอการพัฒนา ถูกนำมาใช้เป็นพื้นที่ว่างสาธารณะชั่วคราว

2.1.2.3.3 ประเภทของพื้นที่พื้นที่ที่มีมวลอาคารปิดล้อม (courtyard)

พื้นที่ว่างสาธารณะที่ล้อมรอบด้วยอาคาร สิ่งก่อสร้างที่ทำให้เกิดความรู้สึกปิดล้อม และติดถนนอย่างน้อยหนึ่งด้าน Moughtin (1995) ได้ให้ความหมายว่าเป็นพื้นที่ล้อมรอบด้วยกรอบผนังอาคารเพื่อใช้ประโยชน์หลายประการ เป็นพื้นที่ว่างที่เชื่อมติดกับถนน และบาทวิถี เป็นพื้นที่ใช้สำหรับงานเวลาสั้นๆ เช่นนั่ง นั่งคอย นัดพบ เป็นต้น

2.1.2.3.4 ประเภทสวน (park)

พื้นที่ว่างสาธารณะประเภทสวนเป็นพื้นที่ว่างของเมืองที่มีขอบเขตชัดเจน มีการปลูกต้นไม้ร่มรื่น สวยงาม เป็นพื้นที่ว่างสาธารณะซึ่งใช้เป็นที่พักผ่อนของผู้อยู่อาศัยในเมือง โดยพื้นที่จะมีกิจกรรมที่หลากหลาย และเป็นพื้นที่ว่างขนาดใหญ่ซึ่งผู้อยู่อาศัยในเมืองสามารถใช้ประโยชน์พื้นที่ในการนันทนาการร่วมกัน เช่น พื้นที่เลียบริมแม่น้ำ (water front) สวนสาธารณะ (park) เป็นต้น โดยพื้นที่ว่างสาธารณะประเภทสวนนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น สวนระดับภาค (regional park) สวนระดับเมือง (city park) สวนระดับชุมชน (community park) สวนระดับชุมชนละแวกบ้าน (neighbourhood park) และสวนขนาดเล็ก (small park)

พื้นที่ว่างสาธารณะลักษณะของลานจัตุรัส พลาซ่า กับพื้นที่ว่างสาธารณะประเภทสวนนั้นมีลักษณะวัตถุประสงค์ที่ตรงกันข้าม คือ พื้นที่ว่างสาธารณะในลักษณะของจัตุรัสพลาซ่าจะเป็นพื้นที่ว่างสาธารณะที่ผู้คนส่วนใหญ่จะเข้ามาทำกิจกรรมร่วมกันพบปะพูดคุยกัน เกิดกิจกรรมที่มีความเข้มข้นสูงขึ้นไป ดังเช่น กิจกรรมด้านพานิชยกรรม ส่วนพื้นที่ว่างสาธารณะในลักษณะของสวนมักจะเป็นบริเวณที่ผู้คนต้องการกระจายตัว ไม่มีกิจกรรมร่วมกันมากนัก ดังเช่น การออกกำลังกาย นั่งพักผ่อน แต่ถ้ามีกิจกรรมก็จะมีลักษณะที่ไม่เข้มข้นมากนัก เช่น การพบปะกันของผู้คน

จากการศึกษาประเภทของพื้นที่ว่างสาธารณะพบว่า การแบ่งประเภทของพื้นที่ด้วยหน้าที่การใช้ประโยชน์ (function) เป็นการแบ่งประเภทที่มีความน่าสนใจในด้านลักษณะการใช้งานที่มีความสัมพันธ์กับกายภาพของพื้นที่ ที่ส่งผลต่อหน้าที่การใช้ประโยชน์ของพื้นที่ว่างสาธารณะนั้นๆ ซึ่งเป็นการจำแนกประเภทที่เห็นความแตกต่างของพื้นที่ได้ทั้งจากการใช้งานและรูปแบบทางกายภาพได้ชัดเจนกว่าวิธีการแบ่งประเภทในลักษณะอื่นๆ งานวิจัยนี้จึงจะนำประเภทหน้าที่การใช้ประโยชน์มาใช้ในการจำแนกประเภทของพื้นที่ว่างสาธารณะในงานวิจัยในการศึกษาในลำดับต่อไป

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะที่ดี

ไซศรี ภักดิ์สุขเจริญ (2551) ได้กล่าวถึงนิยามของพื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีและประสบความสำเร็จไว้ใน 2 แนวทางหลักๆ คือ พื้นที่ว่างสาธารณะที่พบใน “เชิงปรางกุการณ” ซึ่งกล่าวถึงพื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีในเรื่องของ มิติเวลาที่ทำให้เกิดความประทับใจของผู้ใช้พื้นที่ ที่สร้างการจดจำและผูกพันกับพื้นที่นั้นๆ เป็นปรากฏการณ์ใน ด้านของความรู้สึกที่เกิดกับพื้นที่ กับอีกแนวทางคือ “เชิงพฤติกรรมนิยม” เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดจากพฤติกรรม การแสดงออกในพื้นที่เป็นหลัก ซึ่งทำให้เกิดความเป็นอเนกประโยชน์ (multi-uses) ที่สามารถวัดได้จากการพบ เจาะเจอกลุ่มคนหลากหลายประเภท (users) ทำกิจกรรมหลายอย่าง (activities) ในเวลาที่แตกต่างกันอยู่เสมอ (timing) ทั้งนี้ คน กิจกรรม เวลาที่หลากหลายจะเป็นตัวชี้วัดถึงการประสบความสำเร็จของพื้นที่ว่างสาธารณะที่ ดีในเชิงพฤติกรรมนิยม โดยแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีหรือประสบความสำเร็จจะต้องมีการใช้งานจาก คนหลากหลายประเภท หลายกิจกรรม ในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน โดยปรากฏการณ์ใน “เชิงพฤติกรรมนิยม” นั้นจะเป็น แนวทางที่งานวิจัยนี้นำมาทำการศึกษา เนื่องจากเป็นปรากฏการณ์ที่สามารถวัดผลได้อย่างชัดเจน

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นในเรื่องปัจจัยที่ทำให้เกิดพื้นที่ว่างสาธารณะที่ประสบความสำเร็จ โดยใช้ตัวชี้วัดการ ประสบความสำเร็จของพื้นที่จากความอเนกประโยชน์ จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาคำนิยามของคำว่า อเนก ประโยชน์ เพื่อทำความเข้าใจก่อนการวิเคราะห์หาปัจจัยที่ทำให้เกิดพื้นที่ว่างสาธารณะที่ประสบความสำเร็จ

2.2.1 นิยามของการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะที่ดี

พื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีและประสบความสำเร็จใน “เชิงพฤติกรรมนิยม” นั้นเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดจาก พฤติกรรมการแสดงออกในพื้นที่ที่แสดงความอเนกประโยชน์ของพื้นที่ว่างสาธารณะ กาญจน์ นทีสกุล(2550) ได้ ให้ความหมายและความสำคัญของการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะแบบอเนกประโยชน์ (multi-use public open space) ไว้ว่า “การใช้พื้นที่ว่างสาธารณะแบบอเนกประโยชน์ หมายถึง พื้นที่ว่างที่มีการใช้งานหลากหลาย เป็น พื้นที่ที่มีคนมากมีชีวิตชีวา ดึงดูดเศรษฐกิจให้เติบโต เป็นพื้นที่คนปฏิสัมพันธ์กันมาก ควรมีคุณลักษณะคุณภาพ เชิงกายภาพ สังคมและเศรษฐกิจที่เหมาะสม” แต่อย่างไรก็ตามพื้นที่ว่างสาธารณะยังมีการใช้งานที่แตกต่างกัน พื้นที่ว่างสาธารณะบางแห่งจะมีการใช้ประโยชน์ในลักษณะประโยชน์เดียว และส่วนที่เป็นพื้นที่ว่างสาธารณะที่ มีการใช้งานอย่างอเนกประโยชน์ จะต้องประกอบด้วยปัจจัยอื่นๆเพิ่มขึ้นได้แก่ ความหลากหลายของคน ความ หลากหลายของกิจกรรม และความหลากหลายของเวลา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- ความหลากหลายของคน (diversities of people)

หมายถึงพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีผู้คนมาใช้พื้นที่อย่างหลากหลาย ซึ่งได้แก่ ความหลากหลายของ กลุ่ม คน วัย เพศ สถานะ ลักษณะของคน ความหลากหลายของอาชีพ ความหลากหลายของระดับรายได้ ที่จะ ส่งเสริมให้มีการใช้งานการร่วมกันของคนที่หลากหลาย

- ความหลากหลายของกิจกรรม (diversities of activities)

พื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีควรมีกิจกรรมหลากหลาย Gehl,J.(2001) ได้แบ่งแยกกิจกรรมออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ กิจกรรมจำเป็น กิจกรรมทางเลือก และกิจกรรมทางสังคม ใน "Life between building" เขากล่าวถึงขอบเขตของชีวิตระหว่างอาคาร กิจกรรมในชีวิตประจำวันที่ไม่ได้วางแผนไว้ การสัญจรของคนเดินถนน การหยุดสั้นๆ Gehl อภิปรายว่าแนวคิดกิจกรรมที่ดีที่สุดคือ ในชีวิตประจำวันด้วยสถานการณ์ที่ธรรมดา จึงควรมีแนวคิดความต้องการในพื้นที่ว่างสาธารณะที่ประกอบด้วย สถานภาพเพื่อกิจกรรมทางเลือกหรือกิจกรรมพักผ่อน และสถานภาพของกิจกรรมทางสังคม

ดังนั้นในการศึกษานี้จึงหมายถึงกิจกรรมที่มีความหลากหลาย ทั้งกิจกรรมในชีวิตประจำวัน กิจกรรมการพักผ่อนนันทนาการ หรือกิจกรรมทางสังคม กิจกรรมในพื้นที่ว่างสาธารณะเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน การพบปะปฏิสัมพันธ์กันในพื้นที่ว่างสาธารณะของคนที่ไม่รู้จักกัน โดยการเข้าร่วมกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะ

- ความหลากหลายของเวลา (diversities of time)

หมายถึงพื้นที่ว่างสาธารณะควรมีการใช้งานหลากหลายช่วงเวลาแตกต่างกัน (Whyte,H.1980, Gehl,J.2001) จากความหลากหลายของกิจกรรมที่ได้กล่าวมาแล้ว Golledge and Stimson (1997) กล่าวว่าระบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ มีทั้งในระดับบุคคล และระดับกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยเวลาแบ่งเป็นช่วงระยะเวลาของการทำกิจกรรม และ เวลาที่ทำกิจกรรม Gehl,J.(2001:11) กล่าวถึงสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมจะทำให้คนใช้ระยะเวลาในพื้นที่ยาวนานขึ้น ซึ่งก็จะส่งผลให้มีโอกาสของการเกิดกิจกรรมทางสังคมมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังรวมถึงความถี่ของการใช้พื้นที่ว่าง ว่ายิ่งพื้นที่ว่างดีจะมีการใช้งานที่มีความถี่มากขึ้น ความหลากหลายของเวลา ก็จะมากตามไปเช่นกัน

2.2.2 ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดพื้นที่ว่างสาธารณะที่ดี

2.2.2.1 ปัจจัยเชิงพื้นที่

ปัจจัยที่ทำให้พื้นที่ว่างสาธารณะมีคุณภาพหรือประสบความสำเร็จนั้น ประกอบไปด้วยปัจจัยหลายอย่าง ซึ่งได้มีการศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์สัณฐานวิทยาของสถาปัตยกรรมและเมือง ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ผ่านรูปแบบทางกายภาพเพื่อค้นหาตรรกะเหตุผล และรูปร่าง-รูปทรงของสถาปัตยกรรมและเมือง ซึ่งได้มีแนวคิดที่แตกต่างหลากหลาย ดังนี้ (สกุลชัย ดันติเศรณี,2549:11)

Jacobs,J.(1961) ศึกษาถึงความมีชีวิตชีวา และกิจกรรมอันหลากหลายที่เกิดขึ้นบนถนนซึ่งพื้นที่เหล่านี้เป็นพื้นที่สาธารณะที่สำคัญที่สุดของเมือง เพื่อค้นหาแนวความคิดในการพัฒนาเมืองให้ประสบความสำเร็จ โดยกล่าวว่าถนนและบาทวิถี ถือเป็นพื้นที่รองรับชีวิตสังคมของคนในเมืองที่ดีที่สุด

Gibberd,F.(1967) ได้ศึกษาแนวความคิดในการออกแบบพื้นที่สาธารณะโดยเน้นคุณสมบัติทางกายภาพและสัณฐานของเมือง สรุปว่าปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จของจัตุรัสเมืองก็คือ ตำแหน่งที่ตั้ง ซึ่งควรอยู่ใกล้กับเส้นทางหรือพื้นที่ที่มีระดับการสัญจรของคนเดินเท้าในอัตราที่สูง

Lennard,S. และH.Lennard (1995) ได้ศึกษาคุณสมบัติทางกายภาพและประโยชน์ใช้สอย ซึ่งประกอบด้วยตำแหน่งที่ตั้ง ขนาด ขอบเขต อุปกรณ์ประดับถนน และอาคารแวดล้อมที่เป็นฉากหลังของพื้นที่สาธารณะ โดยเน้นความสำคัญของโครงข่ายของระบบทางเดินเท้าว่าจะต้องปลอดภัยจากการสัญจรของรถยนต์จักรยาน และพื้นที่สาธารณะดังกล่าวควรทำหน้าที่เป็นจุดรวมกิจกรรมหรือชุมทางของเมือง (node)

Marcus and Francis (1990 ,อ้างอิงใน ปราณระฟ้า,2550:36) ได้กล่าวถึง พื้นที่ว่างสาธารณะที่มีคุณภาพควรตั้งอยู่ในเขตอิทธิพลชั้นแรกของบริเวณย่านที่มีความหลากหลายและมีความหนาแน่นการใช้ที่ดินในระดับสูง

Whyte,H.(1988) ได้เสนอแนวความคิดที่ว่า “การเคลื่อนไหวเชื่อมต่อของมุมมอง” และ “การแทรกซึมเชื่อมต่อของทางสัญจรที่มีประสิทธิภาพ” คือ ปัจจัยสำคัญที่สุดในการสร้างพื้นที่สาธารณะเมืองที่ประสบความสำเร็จ โดยได้ทำการสรุปผลการศึกษาวิจัยพื้นที่โล่งว่างสาธารณะประเภทลาน (plaza) หลายแห่งในเมือง องค์ประกอบสำคัญ 2 ประการที่มีผลต่อการสร้างความมีชีวิตชีวาของพื้นที่โล่งว่างสาธารณะของเมือง คือ ปริมาณความหนาแน่นของการสัญจรของคนเดินเท้าในบริเวณโดยรอบพื้นที่ และความสะดวกในการเข้าถึงและเชื่อมต่อพื้นที่นั้น ๆ กับพื้นที่อื่นภายในเมือง

สรุปว่าปัจจัยเชิงพื้นที่ที่ดีมีผลต่อการเกิดการใช้งานพื้นที่สาธารณะในเมือง ไม่ว่าจะเป็นการมีคนเดินหรือบาทวิถีที่ดี การเชื่อมต่อของมุมมองที่ดี การสัญจรที่เชื่อมต่อกันอย่างมีประสิทธิภาพ การมีตำแหน่งที่ตั้งที่อยู่ใกล้เส้นทางที่มีการสัญจรระดับสูง และมีความหลากหลายและหนาแน่นของการใช้ประโยชน์ที่ดิน ต่างล้วนเป็นปัจจัยที่มีผลเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ที่ทำให้พื้นที่ว่างสาธารณะของเมืองเกิดการใช้งานมีชีวิตชีวา

2.2.2.2 ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์

จากงานศึกษาพื้นที่ว่างสาธารณะของ Whyte,H.(1990) พบว่าพื้นที่ว่างสาธารณะนั้นมีการใช้งานพื้นที่แตกต่างกัน แม้พื้นที่จะอยู่ตรงกันข้าม แต่บางแห่งมีความนิยมในการใช้พื้นที่มาก ในขณะที่อีกแห่งมีความนิยมในการใช้พื้นที่น้อยกว่า เนื่องมาจากความแตกต่างกันในรายละเอียดของพื้นที่ในแง่ต่างๆ ดังนั้นพื้นที่ว่างสาธารณะที่จะประสบความสำเร็จมีการใช้งานมาก จะต้องมีปัจจัยต่างๆมาสนับสนุนพื้นที่นั้นให้เกิดเป็นพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีการใช้งานอย่างอเนกประโยชน์ (กาญจน์ นทีวุฒิกุล,2550) ซึ่งสามารถแบ่งประเด็นหลักได้เป็น

2.2.2.2.1 ปัจจัยในด้านกายภาพ

2.2.2.2.2 ปัจจัยในด้านสังคม

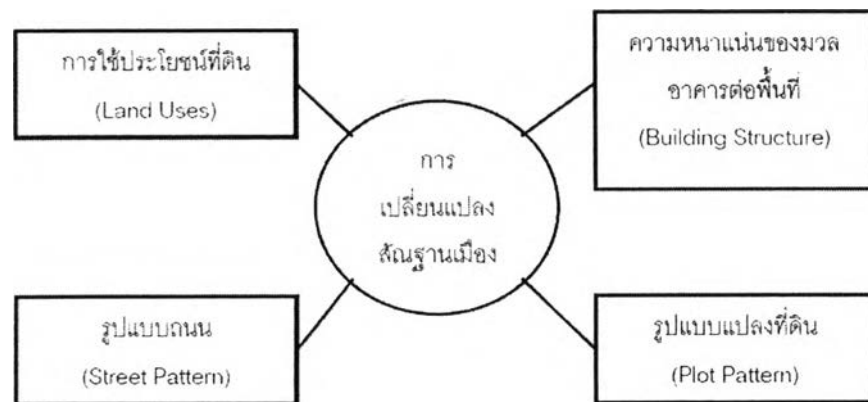
2.2.2.2.3 ปัจจัยในด้านเศรษฐกิจ

2.2.2.2.1 ปัจจัยด้านกายภาพ

ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์ในด้านกายภาพสามารถแบ่งได้เป็น

- ก. ปัจจัยด้านกายภาพในระดับเมือง
- ข. ปัจจัยด้านกายภาพในระดับพื้นที่
- ค. ปัจจัยด้านกายภาพในระดับเมือง

โครงสร้างเชิงสัณฐานวิทยาของเมือง(urban morphological structure)เป็นการศึกษารูปทรง (form) และรูปร่าง (shape) ของโครงสร้างเมืองทั้งเมือง ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เมืองในระดับใหญ่ (large scale) โดย Conzen, M.P. (1960) ได้พิจารณาจากองค์ประกอบคือ การใช้ประโยชน์ที่ดิน ความหนาแน่นของมวลอาคารต่อพื้นที่ รูปแบบแปลงที่ดิน และ รูปแบบถนนเป็นสิ่งสำคัญที่สุด

แผนภูมิที่ 2-1 องค์ประกอบของการศึกษาสัณฐานวิทยาเมือง (urban morphology) ที่มา Conzen, M. P. (1960, อ้างอิงใน กาญจน์ นทีวุฒิกุล. 2550)

ก-(1) ความหนาแน่น (density)

ความหนาแน่นนั้นส่งผลต่อการประหยัดพลังงาน การจัดการด้านสาธารณูปการของเมือง ซึ่งความเหมาะสมของความหนาแน่นของเมืองนั้นขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของเมือง ความหนาแน่น (density) นั้นมีผลต่อการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะของเมือง กล่าวกันว่ายิ่งมีความหนาแน่นมาก ก็จะมีผู้ใช้พื้นที่มากพื้นที่ว่างสาธารณะก็จะประสบความสำเร็จ Jacobs (1961)

ก-(2) การใช้ประโยชน์ที่ดิน (land use)

จากการศึกษาของ Chidister (อ้างอิงใน กาญจน์ นทีวุฒิกุล, 2550:43) พบว่าย่านที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินมีความหลากหลาย จะมีผลให้พื้นที่ว่างสาธารณะมีการใช้งานพื้นที่บ่อยที่สุด รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานนั้นส่งผลต่อการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในเมือง Jacobs, J. (1961) กล่าวว่าการทำให้เมืองมี

ชีวิตชีวาขึ้นอยู่กับกิจกรรมต่างๆที่มีการทับซ้อน สอดประสานกัน รวมไปถึงความหลากหลายของประโยชน์ใช้สอย ในขณะที่ Lennard,S. และ H.Lennard (1995) กล่าวถึงการผสมผสานของการใช้งานอาคาร (mix of building uses) จากร้านค้าและธุรกิจต่างๆ ว่าความหลากหลายเหล่านั้นจะส่งผลให้เกิดการใช้งานพื้นที่ในเวลาต่าง ๆ กัน

ก-(3) โครงข่าย (network)

Pushkarev and Zupan(1975) อธิบายถึงการเข้าถึงพื้นที่ที่เป็นปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนพิจารณาจาก 3 มิติ ได้แก่ จำนวนชนิดของการขนส่ง แนวโน้มของประชาชนที่จะใช้การขนส่งเหล่านั้น ลักษณะภูมิประเทศที่เปิดโอกาสให้เกิดจุดหมายปลายทาง(destination) เพื่อให้เกิดการเดินทาง ดังนั้นหากมีลักษณะของโครงข่ายที่เอื้อให้เกิดการเดินทาง ชนิดการขนส่งที่หลากหลายทางเลือก และมีจุดดึงดูดจะทำให้เกิดการเดินเข้ามาในพื้นที่มากขึ้น โดยลักษณะโครงข่ายการเข้าถึงที่ดีไม่ได้หมายถึงระดับการการสัญจรที่หนาแน่น ซึ่งมีการศึกษาของ Appleyard and Lintell(1970-1971) ที่พบว่าการสัญจรที่มากทำให้มีการติดต่อน้อยลง เนื่องจากระดับการสัญจรนั้นมีหลายประเภท ซึ่งจะส่งผลต่อพื้นที่แตกต่างกันออกไป Lennard,S. และ H.Lennard (1995) กล่าวว่าพื้นที่ที่ล้อมรอบด้วยโครงข่ายของคนเดินเท้า เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการตั้งพื้นที่ว่างสาธารณะ

ก-(4) ขนาดแปลงที่ดิน (plot pattern)

ขนาดของแปลงที่ดินนั้นมีผลต่อการดำเนินชีวิตในเมือง Jacobs,S.(1961) กล่าวถึงขนาดของบล็อกช่วงถนนที่เล็ก มีขนาดของบล็อกที่สั้น ว่าลักษณะของแปลงที่ดินดังกล่าวจะส่งผลให้เกิดโอกาสของการเที่ยวที่บ่อยครั้ง ซึ่งบริเวณมุมจุดเลี้ยวเหล่านี้มักจะเป็นพื้นที่ที่เกิดการติดต่อกันของผู้คนที่มานัดพบหรือหยุดยืนบริเวณทางแยกของถนนเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับ Marcus and Francis (1990, อ้างอิงใน กาญจน์ นทีวุฒิกุล,2550:44) ที่ได้ให้ความเห็นเรื่องตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ว่างสาธารณะว่าควรอยู่บริเวณที่มีถนนมาตัดกันจึงจะเหมาะสม

การศึกษาใช้ปัจจัยด้านกายภาพระดับเมืองในการตัดสินใจเลือกพื้นที่ศึกษาที่มีศักยภาพในการเกิดพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีกิจกรรมหนาแน่น จากโครงข่ายและความหนาแน่นของพื้นที่ ประกอบกับแปลงที่ดินที่มีขนาดเล็ก มีการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานของย่านกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ทำให้พื้นที่มีคุณสมบัติที่ส่งผลให้เกิดการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์ตามทฤษฎีข้างต้น

ข. ปัจจัยด้านกายภาพในระดับพื้นที่

ข-(1) การเข้าถึงพื้นที่ (accessibility)

Gibberd,F.(1969) กล่าวว่าพื้นที่ว่างสาธารณะจะมีการใช้งานมากหากพื้นที่นั้นมีการสัญจรสูง ซึ่งตรงกับการศึกษาของ Whyte,H.(1980) ที่พบว่าความหนาแน่นของการสัญจรของผู้เดินเท้ากับระดับการเข้าถึงพื้นที่ที่สะดวกจะทำให้พื้นที่ว่างสาธารณะประสบความสำเร็จ ซึ่งทำให้เห็นว่าการเข้าถึงพื้นที่ที่ดีจะทำให้พื้นที่ว่างสาธารณะมีการใช้งานมากขึ้น ส่งผลให้เมืองมีชีวิตชีวา ซึ่งการเข้าถึงพื้นที่นั้นจะต้องพิจารณาการเชื่อมโยงส่วนต่างๆของเมืองให้เหมาะสม มีการสร้างเส้นทางสัญจรที่ต่างประเภทแยกออกจากกันอย่างเหมาะสม เช่น ทางเดิน

เท่ากับทางรดวงสัญจร และควรต้องสนใจในชนิดของการขนส่ง ซึ่งมีผลต่อการเข้าถึงที่ควรมีความสมดุลกับกิจกรรมความหนาแน่นในพื้นที่

ข-(2) ที่ตั้ง จุดดึงดูด เส้นทางดึงดูด (location)

คุณสมบัติของพื้นที่ว่างสาธารณะที่ตื้นนั้นควรมีลักษณะที่มีขนาดเล็กตั้งอยู่ใจกลางชุมชน ที่จุดตัดของเส้นทางสัญจรผ่านชุมชนละแวกบ้าน และเป็นสถานที่พบปะของคนหลากหลายกลุ่ม มีสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน (กาญจน์ นทีวุฒิมุกต, 2550. หน้า 45) จากการศึกษาของ Dornbusch และ Gelb (1977) พบว่าพื้นที่ที่มองเห็นจะมีคนใช้พื้นที่นั้นมากกว่า นอกจากนั้นพื้นที่ใกล้ชุมชนละแวกบ้านจะมีคนใช้พื้นที่นั้นมากกว่า ส่วนพื้นที่ว่างที่ห่างจากสายตาของชุมชนจะมีคนใช้งานน้อยกว่า แสดงให้เห็นว่าระยะทางมีผลต่อการใช้พื้นที่ว่าง ในขณะที่ Lennard, S. และ H. Lennard (1995) กล่าวถึงความเหมาะสมของตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ว่างสาธารณะในย่านใจกลางเมืองหรือพื้นที่ว่างสาธารณะที่ตั้งอยู่ใจกลางชุมชนว่า พื้นที่ใจกลางเมืองหรือชุมชนที่มีกิจกรรมหน้าที่ใช้สอยมากจะมีความเหมาะสมกับการเป็นที่ตั้งของพื้นที่ว่างสาธารณะ การที่คนสามารถเข้าถึงได้ทุกทิศทุกทางนั้นจะส่งผลที่ดีต่อพื้นที่ว่างสาธารณะ

ข-(3) ขนาดที่เหมาะสม (size)

การกำหนดขนาดที่เหมาะสมของพื้นที่ว่างสาธารณะมีปัจจัย 3 ประการมาเกี่ยวข้อง ดังนี้

- ความสำคัญหรือหน้าที่ของพื้นที่ว่างที่มีต่อเมือง อาจกล่าวได้ว่าพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีความสำคัญมาก มักจะมีขนาดที่ใหญ่มากกว่าพื้นที่ว่างสาธารณะอื่น ๆ ที่มีความสำคัญน้อยกว่า

- ปริมาณของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะ นั้นมีความสำคัญกับจำนวนของผู้ใช้พื้นที่ ดังนั้นพื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีควรมีขนาดที่เหมาะสมในการรองรับกิจกรรมได้ เช่นเดียวกับ Lennard, S. และ H. Lennard (1995) ที่กล่าวว่าขนาดที่เหมาะสมของพื้นที่ว่างสาธารณะ คือขนาดที่พอเหมาะที่จะเกิดพื้นที่ที่มีชีวิตทางสังคม มีพื้นที่ว่างสำหรับใช้งานในเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน นอกจากนั้นยังเหลือพื้นที่พอที่จะบรรจุกิจกรรมต่างๆ รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกลงไป ดังเช่น ต้นไม้ ที่นั่ง รถเข็น สิ่งบันเทิง รวมไปถึงตลาดนัดในบางช่วงเวลาที่เหมาะสม

- ผลกระทบทางด้านจิตวิทยา ได้แก่ ความรู้สึกในการรับรู้ (perception) ซึ่งพื้นที่ว่างสาธารณะขนาดใหญ่จะทำให้การรับรู้ในพื้นที่นั้นลดลง K. Lynch (1971) ได้แนะนำขนาดของพื้นที่ว่างสาธารณะที่ทำให้รู้สึกถึงสัดส่วนของมนุษย์ (human scale) คือประมาณ 12 เมตรถึง 25 เมตร หรือ 40 ฟุตถึง 80 ฟุต ที่จะทำให้เกิดความรู้สึกปิดล้อม Gehl, J. (1999) กล่าวถึงขนาดของระยะที่มองเห็นของมนุษย์ที่จะสามารถรับรู้ถึงสีหน้าได้ คือระยะ 20 เมตรถึง 25 เมตร หรือ 65 ฟุตถึง 80 ฟุต เป็นระยะห่างที่เหมาะสมสำหรับการมองเห็นของคนปกติ ส่วนพื้นที่ว่างสาธารณะขนาดใหญ่ที่สุดคือ 70 เมตรถึง 100 เมตร หรือ 230 ฟุตถึง 330 ฟุต เป็นระยะไกลที่สุดที่จะสามารถมองเห็นเหตุการณ์งานแสดงได้ ในเรื่องของขนาดกับการรับรู้ นอกจากขนาดที่เหมาะสม รูปร่างกับขอบเขตก็ส่งผลกระทบต่อรับรู้พื้นที่เป็นอย่างมาก โดยรูปร่างที่ดีจะช่วยให้เกิดการรับรู้และเข้าใจในพื้นที่ว่างสาธารณะนั้นได้ ดังนั้นหากพื้นที่ว่างสาธารณะมีรูปร่างที่เรียบง่ายก็จะทำให้เกิดการรับรู้พื้นที่ได้อย่างรวดเร็ว เช่นเดียวกับขอบเขตหากมีความต่อเนื่องกัน จะช่วยให้เกิดความชัดเจนกับพื้นที่ว่างสาธารณะ เกิดความรู้สึกถึง

การปิดล้อมของพื้นที่ ซึ่งการปิดล้อมโดยทั่วไปความสูงของอาคารควรมีความใกล้เคียงกัน อาจมีความสูงแตกต่างกันได้แต่ไม่ควรเกินร้อยละ 25 โดยองค์ประกอบของส่วนปิดล้อมนั้นประกอบด้วย ความสูง ความยาว ในทางรูปธรรม และในทางนามธรรมเป็นลักษณะของแนวแกน ซึ่งองค์ประกอบต่างๆนี้จะส่งผลกระทบต่อ การรับรู้ของพื้นที่ว่างสาธารณะนั้นๆ

ข-(4) สิ่งอำนวยความสะดวก (facilities)

Whyte,H.(1980) ได้ศึกษาพื้นที่ว่างสาธารณะและเสนอเหตุผลที่คนมาใช้พื้นที่ว่างสาธารณะจำนวนมากว่าจะต้องมีองค์ประกอบที่สนับสนุนโดยเน้นในปัจจุบันที่นั่น สิ่งอำนวยความสะดวก อาหารเครื่องดื่ม สาธารณูปการ งานเทศกาลงานรื่นเริง ในขณะที่ Lennard,S. และ H.Lennard (1995:157) อธิบายถึงร้านค้าแฟริมนถนนที่เป็นสิ่งที่ดึงดูดผู้คน โดยควรมีโต๊ะเก้าอี้ที่สะดวกในการเคลื่อนย้าย เพื่อความยืดหยุ่นของจำนวนคนต่อโต๊ะและระยะห่างระหว่างบุคคล และยังสามารถสร้างโอกาสพูดคุยกันระหว่างคนแปลกหน้า โดยตำแหน่งที่ตั้งที่ดีที่สุดของร้าน คือตั้งอยู่บริเวณพื้นที่สาธารณะที่มีชีวิตชีวาที่สุด ปราศจากเสียงดังและการจราจร และเป็นจุดตัดของเส้นทางที่ผู้คนสัญจรด้วยการเดินเท้าในใจกลางเมือง นอกจากนี้ยังควรต้องมีการป้องกันแสงแดด มีร่ม เตินท์ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Whyte,H.(1980) ที่พบว่าที่นั่นมีความสำคัญที่สุด สิ่งที่ต้องการตามมาคือ อาหาร โต๊ะ น้ำพุ แสงแดด ร่มเงา ต้นไม้ แต่ที่นั่นนั้นเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่สามารถจัดหาได้ง่ายที่สุด และจำนวนของที่นั่นจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการออกแบบพื้นที่

ในเรื่องของพื้นที่สำหรับนั่ง (sitting space) Gehl,J.(2001, อ้างถึงใน กาญจน,2550: 48) กล่าวว่าที่นั่นมีหลายระดับ ที่นั่งพื้นฐาน (primary seating) คือ ม้านั่งยาว (bench) ในช่วงเวลาที่มีการใช้งานสูงที่สุดจะไม่ว่าง ผู้ใช้คือนักท่องเที่ยว นักเรียน และผู้คนที่เข้ามาจับจ่ายซื้อของในพื้นที่ ดังนั้นจึงต้องมีที่นั่งระดับรอง (secondary seating) คือ กำแพงเตี้ยมีขอบกำแพงที่หนาที่พอจะให้นั่งได้ การออกแบบให้รู้สึกไม่โดดเดี่ยว ซึ่งควรมีปริมาณร้อยละ 50 ของที่นั่งทั้งหมดในพลาซ่า รูปแบบของที่นั่งควรมีหลากหลายทางเลือก รวมทั้งที่ตั้ง รูปแบบของการนั่ง ขนาดที่นั่ง เช่น ม้านั่งยาว บันได กระดาษต้นไม้นวนยาว โดยส่วนมากนิยมม้านั่งที่ยาวประมาณ 3 - 6 ฟุตหรือ 9 - 18 เมตร ไม่มีที่เท้าแขนและมีความลึก 2 ด้าน จะสร้างสังคมกลุ่มหลากหลาย คนชอบนั่งเพราะมีโอกาสของการพบปะคนรู้จัก มองคนผ่านไปมา

ข-(5) แสงสว่าง (lighting)

แสงสว่างเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพื้นที่ว่างสาธารณะ มีหน้าที่สำคัญสองประการ ประการแรก คือนั่นหน้าที่ใช้สอยพื้นฐานในการส่องสว่างเพื่อการสัญจรไปมา ให้เกิดความสะดวกและไม่ให้เกิดอันตรายกับผู้ใช้สถานที่ ตลอดจนป้องกันอาชญากรรม หากพื้นที่มีแสงสว่างจะทำให้คนเกิดความรู้สึกปลอดภัย และทำให้คนอยากใช้พื้นที่มากกว่าพื้นที่มืดสลัว ประการต่อมาแสงสว่างที่มีหน้าที่อีกระดับหนึ่งได้แก่ การสร้างสรรค์การออกแบบด้วยแสงสว่างประดิษฐ์ (artificial lighting) เพื่อสร้างอารมณ์ความรู้สึกต่างๆในพื้นที่ว่างสาธารณะการออกแบบแสงสว่างเป็นสิ่งจำเป็นและให้ประโยชน์ เช่น ความสวยงามและการสร้างเอกลักษณ์ของสถานที่ ซึ่งช่วยสร้างความประทับใจของผู้มาเยี่ยมชม (กาญจน นทีสกุล,2550:48)

ข-(6) ความปลอดภัย (safety)

Jacobs,J.(1961) ได้กล่าวสนับสนุนในการสร้างสภาพแวดล้อมที่จะทำให้คนในพื้นที่จะได้เผชิญหน้ากับคนแปลกหน้า โดยมีดวงตาแห่งถนน (eye of street) จากคนในพื้นที่ที่จะช่วยกันสอดส่อง เพื่อสร้างความปลอดภัยให้แก่พื้นที่ว่างสาธารณะ ซึ่งการเข้ามาใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะของกลุ่มคนหรือชุมชนอย่างสม่ำเสมอจะเป็นการสร้างความรู้สึกความเป็นเจ้าของ (sense of belonging) และความรู้สึกของชุมชน (sense of community) ความปลอดภัยสามารถสร้างขึ้นได้จากความรู้สึกของชุมชน โดยการช่วยกันสอดส่องดูแล หากมีคนแปลกหน้าเข้ามาคนในพื้นที่จะสามารถรับรู้ได้ จากการศึกษาของ Whyte,H.(1980) คนเร่ร่อนนั้นเป็นปัญหาหนึ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้ามาใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะของผู้คนทั่วไป ซึ่งมักจะทำให้ความรู้สึกไม่ปลอดภัยและอาจเกิดอาชญากรรมขึ้น ทำให้คนไม่กล้าใช้พื้นที่ว่างสาธารณะเหล่านั้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้สามารถแก้ไขได้ด้วยการออกแบบสภาพแวดล้อม เช่น การออกแบบเก้าอี้ให้ไม่มีขนาดที่ยาวเพื่อป้องกันการจับจองเพื่อการนอนของคนเร่ร่อน และหากทำให้พื้นที่ว่างสาธารณะมีการใช้งานเกิดชีวิตชีวาจะทำให้คนเร่ร่อนย้ายออกไป แต่อย่างไรก็ตาม การตรวจตรา มีป้อมยามและป้อมตำรวจในจุดสำคัญของพื้นที่ว่างสาธารณะก็มีความจำเป็นในระดับพื้นฐาน เป็นมาตรการรองที่ควรทำเพิ่มเติม เพื่อความรู้สึกถึงความปลอดภัย ผู้ใช้อบอุ่นใจในการใช้สถานที่

ข-(7) ภูมิทัศน์และนันทนาการ (landscape and recreation space)

Lennard,S.และ H.Lennard (1995) ได้ศึกษาในเรื่องของอาคารรอบๆพื้นที่ว่างสาธารณะ ถึงความสัมพันธ์ของคุณภาพเฉพาะของพื้นที่จากรูปปั้น น้ำพุ เฟอรินเจอร์ประดับถนนและการปูผิวพื้นของเส้นทางเดินเท้าและต้นไม้ ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้พื้นที่ว่างสาธารณะประสบความสำเร็จมีผู้ใช้พื้นที่มาก คนจะรวมตัวตามสถานที่ที่มีผู้คนอยู่จำนวนมากๆ ดังนั้นพื้นที่ว่างสาธารณะจึงจะเป็นสถานที่ที่มีกิจกรรมคนหยุดอยู่กับที่ ไม่ใช่เป็นเพียงเส้นทางคนเดินเท้า จึงจำเป็นต้องมีที่นั่งพัก Whyte,H.(1980: 47) อภิปรายว่าองค์ประกอบของน้ำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของพลาซ่า ความสำคัญของน้ำอยู่ที่การมองเห็นและความรู้สึกที่ได้รับจากน้ำ ซึ่งมีหลายรูปแบบทั้งน้ำตก น้ำพุ ม่านน้ำ น้ำไหล สระที่สร้างความสงบ เป็นต้น

ข-(8) ภูมิอากาศ (climate)

พื้นที่ว่างสาธารณะควรมีสภาวะที่น่ายสบาย เหมาะแก่การใช้งานพื้นที่กลางแจ้ง การจะทำให้เกิดความสะดวกสบายภายนอกอาคาร คือการป้องกันและการจัดหาอุปกรณ์ต่างๆที่จะทำให้อุณหภูมิ ความชื้น รวมถึงแสงแดดและลมมีความเหมาะสมในการใช้งานได้เป็นอย่างดี Gehl,J.(1999,อ้างถึงใน กาญจน์,2550:51) ให้เห็นว่ากิจกรรมกลางแจ้งควรมีการป้องกันจากภูมิอากาศ แสงแดด ลม สร้างสภาวะสบายกายให้เหมาะสมสำหรับการอยู่กลางแจ้ง ควรมีต้นไม้และขอบแนวต้นไม้ที่เหมาะสมในจุดที่จำเป็น พื้นที่ว่างสาธารณะควรออกแบบเพื่อให้คนอยู่ในพื้นที่ได้ใช้พื้นที่แบบหยุดอยู่กับที่ (stationary use) ซึ่งจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อพื้นที่เป็นพื้นที่ที่มีสภาวะน่ายสบาย (comfort zone)

ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีความอ่อนโยน ควรมีความยืดหยุ่นที่ดีสามารถปรับเปลี่ยนการใช้งานได้หลายกิจกรรมสามารถเชื่อมถึงกันได้โดยง่ายและมีระบบการเข้าถึงได้ง่าย มีขนาดที่เหมาะสม มีสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ ได้ว่าจะป็น ม้านั่ง โต๊ะ วัสดุกันแดดฝน มีลักษณะการปกป้องตัวเอง (defensible) ให้ความรู้สึกที่ความปลอดภัย มีแสงสว่างและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การใช้งาน และมีสิ่งนำสายตาที่มีมุมมองที่น่าสนใจได้เป็นอย่างดี

2.2.2.2 ปัจจัยด้านสังคม

ก. คน (people)

พื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีควรมีความหลากหลายในประเภทของกลุ่มคนที่เข้าใช้พื้นที่ว่างสาธารณะ กล่าวคือ พื้นที่ว่างสาธารณะนั้นควรมีความหลากหลายของกลุ่มผู้ใช้ ดังเช่น เพศ วัย เชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม เป็นต้น นักคิดหลายคนให้ความสนใจในการศึกษาพฤติกรรมของผู้คนที่มาต่อพื้นที่ว่างสาธารณะของเมือง Whyte, H. (1980) พบว่าสิ่งที่ดึงดูดคนให้มาใช้พื้นที่ว่างสาธารณะคือวิถีชีวิตและกิจกรรม การติดต่อกันของผู้คนในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งคนส่วนมากเลือกที่นั่งที่ติดกับเส้นทางเดินของคนเดินถนน ทำให้พวกเขาสามารถสังเกตคนอื่นที่เดินผ่านไปมา โดยหลีกเลี่ยงที่จะสบสายตา เป็นการเข้าร่วมแบบเงียบสงบ ประเด็นเรื่องเพศนั้นมีความแตกต่างกันในเพศชายและเพศหญิง ผู้ชายมักมีอิทธิพลในการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะมากกว่าผู้หญิง ในพื้นที่ว่างสาธารณะใจกลางเมืองผู้หญิงจะใช้พื้นที่น้อยกว่าหรือมาในลักษณะเป็นกลุ่ม โดยพบว่ามี ความแตกต่างของการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะ โดยเพศชายจะใช้พื้นที่ว่างสาธารณะมากกว่าเพศหญิง 2-3 เท่า และผู้ชายมักนิยมนั่งตามขอบของถนนหรือกำแพง จับกลุ่มเพื่อมองคนเดินผ่านไปมาโดยเฉพาะเพศหญิง ส่วนผู้หญิงจะเลือกที่นั่งลึกเข้าไปด้านในที่มีความเป็นส่วนตัวมากกว่า Mosingo (1984, อ้างถึงใน กาญจน์, 2550: 53) ใช้แผนที่และแบบสอบถามพบว่าชายและหญิงใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในมิติที่ต่างกัน ผู้หญิงจะใช้พื้นที่ว่างสาธารณะใจกลางเมืองน้อยเพราะว่าอ่อนไหวต่อสภาพแวดล้อม เช่น เสียง ฝุ่น ควัน ความสกปรก ผู้หญิงจะเดินระยะสั้นกว่าผู้ชาย และไม่ต้องการแสดงตัว ระยะห่างระหว่างบุคคล (personal space) ของผู้หญิงที่นั่งในพื้นที่ว่างสาธารณะก็จะห่างกว่าผู้ชายนั่งเป็น 2 เท่า ผู้หญิงต้องการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะสีเขียวมากกว่าเพื่อการพักผ่อน ในขณะที่ผู้ชายต้องการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะเพื่อการปฏิสัมพันธ์

ข. สังคมวัฒนธรรมบนพื้นที่ว่างสาธารณะ

พื้นที่ว่างสาธารณะที่มีการดำเนินการที่ดี จะมีกิจกรรมให้ผู้คนเข้าร่วมงานตลอดปีในแต่ละฤดูกาล บางแห่งมีการเปิดตลาดนัดในสวนหรือลานพลาซ่า เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวให้มาจับจ่ายจะอุดหนุนร้านค้าในตลาดและบริเวณใกล้เคียง โดยการดำเนินการที่ดีจะทำให้พื้นที่มีแรงดึงดูดที่มากขึ้น ทำให้มีคนเข้ามาในพื้นที่มากขึ้น เกิดสังคมวัฒนธรรมบนพื้นที่ว่างสาธารณะ สร้างการดำเนินชีวิตสังคมสาธารณะ

2.2.2.2.3 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

Crawford (1999, อ้างอิงใน กาญจน, 2550:56) กล่าวว่าร้านค้าหาบเร่ริมถนนทั้งร้านค้ากระบะและในระบบจะช่วยในการกลับมาของความมีชีวิตชีวาของเมือง สร้างแนวคิดเศรษฐกิจแบบคู่ขนาน การค้าขายริมถนนทางเดิน (side walk) เป็นการติดต่อทางธุรกิจ (transaction) ที่ปรากฏบนพื้นสนามหญ้า และในพื้นที่โล่ง ว่างเปล่า การเปลี่ยนแปลงเกาะกลาง ริมบาทวิถี และหน้าสนามหญ้า สู่อากาศเป็นพื้นที่การค้าขายสามารถดึงดูดลูกค้าในทุกระดับและชนชาติ ทำให้หาบเร่ริมถนนและค้าขายบนลานเป็นการอธิบายโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมวิธีใหม่

ก. เศรษฐกิจนอกระบบ

Lennard, S. และ H. Lennard (1995) กล่าวว่าชีวิตทางสังคมมักเกิดขึ้นในร้านค้า เช่น ร้านขายของชำ ร้านขายเครื่องเขียน ร้านขายยา ที่คนต้องการในชีวิตประจำวันปกติและร้านค้าที่ให้บริการที่คนใช้บ่อย เช่น ร้านตัดผม ซักรีด ไปรษณีย์ เป็นต้น Marcus และ Francis (1990) และ Gibberd (1990, อ้างอิงใน กาญจน, 2550: 57) อธิบายว่า การจัดวางสินค้า (display) ในพื้นที่สาธารณะ ตลอดจนการนำสินค้ามาวางขายริมถนนและในตลาดเพื่อจูงใจคนเดินผ่านไปมา สร้างการจูงใจให้คนเดินผ่านมากขึ้นนอกจากนั้นเศรษฐกิจยังรวมถึง พวกหาบเร่บนท้องถนน (street vendor) ตลาดการเกษตร เป็นผลจากการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะแบบชั่วคราว มีองค์ประกอบหน้าที่ใช้สอย ตารางเวลาดำเนินการเปิดขาย ผู้บริโภค หาบเร่ สินค้า ประเพณี องค์ประกอบที่ตั้ง การค้าขายแบบนี้มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวม เพราะไม่มีค่าเช่าหรือมีค่าเช่าเพียงเล็กน้อยในการบำรุงรักษา ทำให้สินค้ามีราคาถูก มีผลดีเพราะคนขายมักเป็นผู้มีรายได้น้อย จึงเป็นโอกาสของการจ้างงานนอกระบบ นอกจากนั้นราคาที่ถูกลงยังเป็นทางเลือกของการบริโภคสินค้าของผู้มีรายได้น้อย เมื่อคนในชุมชนมีเศรษฐกิจดี เศรษฐกิจในระบบก็จะถูกขับเคลื่อน เพราะคนจะนำเงินไปใช้ในสินค้าบริการและระบบธนาคารเป็นพลวัตรต่อไป

ในขณะที่ Whyte, H. (1980) กล่าวถึงส่วนหนึ่งของความสำเร็จของการใช้พลาซ่า ว่ามีคนจำนวนมากใช้บริการจากรถเข็นขายอาหารและหาบเร่ นอกจากนั้นหน้าร้านก็ยังเป็นจุดหนึ่งที่สร้างความมีชีวิตชีวาของย่านการค้า โดยกฎเกณฑ์สำคัญของถนนคือการมีร้านค้าปลีก การตกแต่งหน้าร้าน การมีป้ายที่ดึงดูดความสนใจ ตลอดจนทางเข้าร้านค้าเหล่านี้จะสร้างชีวิตชีวาความคึกคักให้กับย่าน ซึ่งสอดคล้องกับ Gehl, J. (2001) ที่กล่าวถึงการตกแต่งหน้าร้านว่ามีผลต่อพฤติกรรมของคนที่มีมักจะหยุดดูหน้าร้านที่มีการตกแต่งอย่างสวยงาม

ข. เศรษฐกิจรอบพื้นที่

Jacobs, J. (1961: 309) กล่าวว่าการใช้ประโยชน์ในเมืองควรมีลักษณะที่หลากหลาย การออกแบบเมืองจะต้องไม่มีหน้าที่ใช้สอยเดียว ไม่ว่าจะในพื้นที่การค้าล้วนๆ หรือพื้นที่อยู่อาศัย พลาซ่าของย่านธุรกิจ หรือพื้นที่ว่างเมืองเพื่อการฉลอง พื้นที่เมืองน่าอยู่จะต้องอ้างถึงการใช้สอยแบบอเนกประโยชน์ (multi-functional) มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่หลากหลาย เช่น โรงเรียน โรงแรม ธนาคาร ตลาด ร้านสะดวกซื้อ ห้างสรรพสินค้า ย่านการค้าสำคัญ หลักการรวมองค์ประกอบพื้นที่ใช้สอย สร้างพื้นที่เมืองให้มีชีวิตชีวา Mumford (อ้างอิงใน กาญจน, 2550:58) ได้ปฏิเสธหลักการจัดโซนนิ่งในปัจจุบันที่ขาดความหลากหลาย Marcus and Francis (1990) ระบุ

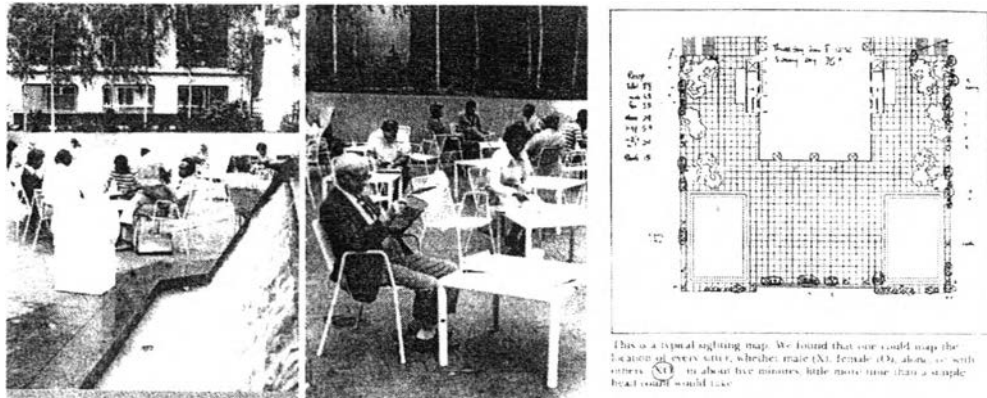
ที่ตั้งพลาซ่าที่ดีจะดึงดูดผู้ใช้ที่หลากหลาย ว่าควรตั้งอยู่ในย่านที่ผสมผสานของโรงแรมและอพาร์ทเมนต์หรือสำนักงานที่หรูหรา เพื่อดึงดูดคนที่มาทำงาน นักท่องเที่ยว และครอบครัว อีกทั้งตั้งอยู่ใกล้ที่ทำงาน โรงแรมและร้านค้า จะดึงดูดคน Lennard,S. และ H.Lennard (1995) กล่าวถึงการสร้างร้านค้าและที่อยู่อาศัยรวมกันจะสนับสนุนให้เกิดการดำเนินชีวิตของชุมชน เพราะพ่อค้าและผู้อาศัยจะเกิดความสนิทสนมเป็นชุมชนเดียวกัน

พื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีควรมีกิจกรรมการค้าขายที่มีความหลากหลายตลอดช่วงเวลา ซึ่งจะดึงดูดคนจากหลายระดับรายได้ หลายช่วงเวลา หลายสถานที่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพื้นที่ว่างสาธารณะนั้นจะมีการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยรอบที่เอื้อต่อการเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากน้อยแตกต่างกันไป อาทิเช่น เป็นสถานที่สำคัญสถานศึกษา ที่ตั้งของศูนย์ราชการ พื้นที่ดังกล่าวจะมีความคึกคักของกิจกรรม เป็นต้น

ในการศึกษานี้ปัจจัยด้านกายภาพในระดับพื้นที่ ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับงานวิจัยคือ ปัจจัยด้านภูมิอากาศ ด้านขนาดที่เหมาะสม ด้านภูมิทัศน์และนันทนาการโดยมุ่งเน้นที่องค์ประกอบของน้ำกับพื้นที่ และด้านสิ่งอำนวยความสะดวกโดยมุ่งเน้นที่ที่นั่ง ส่วนปัจจัยอื่นเช่น การเข้าถึงพื้นที่ ที่ตั้ง จุดดึงดูด และความปลอดภัย เป็นปัจจัยที่ให้ความสำคัญรองลงมาจากปัจจัยข้างต้น เนื่องด้วยงานวิจัยต้องการศึกษาหาความสัมพันธ์ของแนวคิดของขบวนการที่ตรงกับปัจจัยดังกล่าว โดยศึกษาปัจจัยด้านคนและเศรษฐกิจร่วมด้วย เพื่อศึกษาในด้านความหลากหลายของคนและกิจกรรม ซึ่งเป็นองค์ประกอบของความอ่อนแอประโยชน์ของพื้นที่ว่างสาธารณะที่ทำการศึกษา

2.2.3 กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง

งานศึกษาของ William H. Whyte (1980) จากหนังสือชื่อ The social life of small urban space เป็นการศึกษาพื้นที่ว่างสาธารณะในเมือง (city space) กับพฤติกรรมของผู้คนบนท้องถนน โดยการเก็บข้อมูลของผู้คนในเมือง New York โดยการลงไปสำรวจพื้นที่เบื้องต้น และใช้เทคนิคการตั้งกล้องถ่ายภาพจับเวลาพร้อมด้วยเพื่อศึกษาดูพฤติกรรมของผู้คนที่มีในพื้นที่ว่างสาธารณะของเมือง ซึ่งพื้นที่ที่ Whyte สนใจศึกษาคือพื้นที่พลาซ่าของเมือง ถึงพฤติกรรมการแสดงออกของผู้คนที่มีต่อพื้นที่ โดยใช้วิธีการตั้งกล้องถ่ายภาพผู้คนที่เข้ามาใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะ โดยใช้เทคนิคการถ่ายภาพจับเวลาในช่วงเวลาต่างๆของวัน

ภาพที่ 2-1 การเก็บข้อมูลตำแหน่งที่นั่งในพลาซ่า
(อ้างอิงจาก The social life of small urban space, 1980 : 23)

งานวิจัยดังกล่าวเป็นการศึกษาพฤติกรรมของคนในพื้นที่ว่างสาธารณะและปัจจัยที่มีผลต่อการประสบความสำเร็จของพลาซ่า ซึ่งหมายถึงการที่พื้นที่มีคนมาใช้งานมากและเกิดกิจกรรมขึ้น มีความคึกคัก จะพบปัจจัยดังต่อไปนี้คือ การเป็นพื้นที่ที่มีการสัญจรโดยรอบหรือเป็นจุดตัด หัวมุม การมีกิจกรรมในพื้นที่ มีพื้นที่นั่ง แสงแดด ลม ต้นไม้ น้ำและอาหาร แต่งานศึกษานี้เป็นการศึกษาในต่างประเทศที่มีลักษณะภูมิประเทศที่แตกต่างไปจากประเทศไทย ทำให้ปัจจัยหลายๆอย่างในงานวิจัยไม่สามารถนำมาใช้ได้กับการศึกษาพื้นที่ว่างสาธารณะในประเทศไทยทั้งหมด แต่ก็มีหลายปัจจัยที่มีความคล้ายคลึงกันและมีประเด็นที่น่าสนใจในลักษณะของปัจจัยที่มีความใกล้เคียงกันแต่แตกต่างกันที่บริบทของพื้นที่ ซึ่งเหมาะที่จะนำปัจจัยที่มีในแนวคิดปัจจัยที่มีผลต่อการประสบความสำเร็จของพื้นที่แบบไทยของขวัญสรวง (2550) มาศึกษาดูความเชื่อมโยงหรือจุดแตกต่างกัน

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ว่างสาธารณะที่ตีแบบไทย

ในการศึกษานี้มุ่งเน้นศึกษาในพื้นที่ว่างสาธารณะในย่านกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างไปจากพื้นที่ว่างสาธารณะในตะวันตก จากลักษณะของสภาพภูมิอากาศ วัฒนธรรมการใช้พื้นที่ ที่มีเอกลักษณ์ของประเทศไทย นิยามของพื้นที่ว่างสาธารณะแบบไทยในงานวิจัยนี้ให้ความหมายไว้ว่า

"พื้นที่ว่างสาธารณะแบบไทย" หมายถึง พื้นที่ว่างสาธารณะที่มีลักษณะปัจจัยที่ตอบสนองต่อพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในบริบทประเทศไทย อันมีผลมาจากสภาพภูมิอากาศแบบร้อนชื้น ค่านิยมและลักษณะของกิจกรรม ที่ผู้คนสามารถเข้ามาทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างเท่าเทียมกัน พื้นที่ว่างสาธารณะดังกล่าวมีความแตกต่างไปจากพื้นที่ว่างสาธารณะแบบตะวันตก ซึ่งทำให้การใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะที่เป็นพื้นที่อเนกประโยชน์ไม่เป็นไปตามแนวคิด ทฤษฎีแบบตะวันตกนัก

2.3.1 นิยามของความเป็นไทย

แนวคิดเรื่องความเป็นไทย

เมื่อกล่าวถึง ความเป็นไทย อันหมายถึงเอกลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างตัวเรากับผู้อื่นนั้น วีระ อัมพันธุ์ (2526) ได้กล่าวถึงความเป็นไทยไว้ว่าหมายถึง พลเมืองที่มีลักษณะนิสัยใจคอคล้ายคลึงกันมาตั้งแต่โบราณกาล และดำเนินชีวิตในแนวเดียวกันเรียกว่าคนไทย แต่ขณะเดียวกันก็มีการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องความเป็นไทยที่ยังหาข้อสรุปที่ลงตัวไม่ได้ในปัจจุบัน โดยนิธิ เอียวศรีวงศ์ได้ให้ความเห็นว่าคุณรู้สึกเป็นคนไทยในความหมายที่ใช้กันทุกวันนี้ ลักษณะไทยจะพบว่าค่อยๆเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่งกับที่ เช่นในสมัยรัชกาลที่ 5 ก็คิดต่างไปไม่เหมือนในปัจจุบัน จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่าลักษณะไทยหรือที่จริงก็คือสิ่งที่ตนเองรับรู้ (self-perception) คือเรามองตัวเราว่าอย่างไร เราชอบเปรียบสิ่งที่เป็นไทย ให้เข้ากับอะไรก็ได้ ที่ไม่ใช่ไทยหมดทุกอย่าง

ความเป็นไทยในมุมมองของชาวต่างชาติ

จากหนังสือ Very Thai (River books, 2005) ได้มีการกล่าวถึงการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะตามจริตของคนไทย ผ่านมุมมองของผู้เขียนซึ่งสะท้อนออกมาในหลายมิติ โดยเฉพาะการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะตามตรอกซอกซอย ดึกแถวริมถนน สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นไทยของผู้คน มีการกล่าวถึงวัฒนธรรมข้างถนน (streets) แผงอาหารริมทาง ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกจริตกับวิถีชีวิตแบบไทยๆ ในความง่าย ๆ สบายๆ ของอาหารการกินที่มีให้พบอยู่ทั่วทุกหนแห่ง ร้านค้าเคลื่อนที่เหล่านี้เป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจชนชั้นรากหญ้า ที่ทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการซื้ออาหารรับประทาน ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นนิสัยง่าย ๆ สบาย ๆ ของคนไทย ที่ผูกติดกับการกินอยู่ตลอดเวลา

ภาพที่ 2-2 หนังสือ Very Thai : everyday popular culture (river books, 2005)

จากการศึกษาข้างต้น ผู้วิจัยพบว่าเรื่องความเป็นไทยนั้นมีอยู่อย่างหลากหลาย และไม่อาจหาข้อสรุปที่ลงตัวได้ ดังนั้นการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จึงนิยามความเป็นไทยว่า คือเอกลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่าง

ระหว่างตัวเรากับผู้อื่น โดยสิ่งที่สะท้อนความเป็นไทยนั้นต้องเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยซึ่งอาจจะมีความแตกต่างออกไปในบางอย่างตามแต่ในรายละเอียดของพื้นที่หรือกลุ่มคนในบริเวณนั้นๆ โดยยังคงอยู่บนพื้นฐานเดียวกันของความเป็นไทย อาทิ เช่น สภาพภูมิอากาศของประเทศไทย ค่านิยมของไทย พฤติกรรมโดยรวมในสังคมของผู้คน ซึ่งอาจมีการผสมผสานกับวัฒนธรรมการใช้ชีวิตจากต่างถิ่น โดยวัฒนธรรมหรือการใช้ชีวิต สิ่งของนั้น หากสามารถผสมผสานกันได้อย่างเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับกันของผู้คนโดยทั่วไปมาเป็นระยะเวลานานก็นับเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทยได้เช่นกัน

2.3.2 สภาพแวดล้อมทางภูมิอากาศของประเทศไทย

ประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตร้อนชื้น (hot humid climate) อุณหภูมิอากาศเฉลี่ยทั้งปีค่อนข้างสูง โดยที่อุณหภูมิในฤดูร้อนประมาณ 28-38 องศาเซลเซียส มีฝนตกชุก เป็นผลทำให้มีปริมาณความชื้นที่สูง ความแตกต่างของอุณหภูมิในช่วงของวันและในฤดูกาลไม่มาก อากาศในฤดูหนาวลดต่ำลงไม่มาก (กาญจนา สิริภัทร วณิช, 2541:10)

สภาวะนำสบายในบริบทประเทศไทย

สภาวะนำสบาย หมายถึง สภาวะที่อากาศมีอุณหภูมิ ความชื้นในอากาศ และความเร็วลมที่พอเหมาะกับการที่จะทำให้ร่างกายมนุษย์รู้สึกสบาย ไม่ร้อน ไม่หนาวจนเกินไป ร่างกายไม่มีเหงื่อ ไม่มีไอน้ำในอากาศ มากหรือน้อยเกินไป และมีความเร็วลมที่ไม่รบกวนจนรู้สึกได้ โดยปกติร่างกายมนุษย์จะมีอุณหภูมิในร่างกายที่ 37 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิที่ผิวหนังประมาณ 31-34 องศาเซลเซียส และมนุษย์ต้องการรักษาสอดคล้องของอุณหภูมิในร่างกายเพื่อให้อยู่ในสภาพปกติ

จากการศึกษาข้างต้นสภาพแวดล้อมมีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ อย่างการปรับตัวให้เข้ากับลักษณะของภูมิอากาศ เช่น เครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัย โดยมีเป้าหมายให้ร่างกายเกิดสภาวะนำสบาย ดังนั้นการออกแบบที่เหมาะสมทำให้พื้นที่เกิดสภาวะนำสบาย จะส่งผลให้ผู้คนสามารถเข้ามาใช้งานพื้นที่ได้ยาวนานยิ่งขึ้น เนื่องจากการมีอุณหภูมิ ความชื้นในอากาศ และความเร็วลมที่พอเหมาะกับการที่จะทำให้ร่างกายมนุษย์รู้สึกสบาย ไม่ร้อน ไม่หนาวจนเกินไป ประเทศไทยเองตั้งอยู่ในเขตร้อนชื้น หากต้องการให้พื้นที่ว่างสาธารณะมีความอ่อนโยน พื้นที่ควรมีองค์ประกอบที่เอื้อให้เกิดสภาวะนำสบาย เหมาะสมแก่การใช้งานในประเทศเขตร้อนซึ่งมีลักษณะและความต้องการที่แตกต่างไปจากประเทศเขตนาน

พื้นที่ว่างสาธารณะเองก็เช่นกัน การออกแบบที่เหมาะสมจะทำให้พื้นที่เกิดสภาวะนำสบาย จะส่งผลให้ผู้คนสามารถเข้ามาใช้งานในพื้นที่ได้ยาวนานยิ่งขึ้น เกิดการใช้งานพื้นที่ทำให้พื้นที่ว่างเกิดชีวิตชีวา

จากการศึกษาทฤษฎีต่างๆข้างต้น พื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีจากทฤษฎีในฝั่งตะวันตกมีปัจจัยหลายประการที่ส่งเสริมให้เกิดความอ่อนโยนแก่พื้นที่ เช่น ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ซึ่งตอบสนองต่อสภาพภูมิอากาศที่ต้องการแสงแดดในฝั่งตะวันตกได้ดี มุมมองเชื่อมต่อ ก็มีผลต่อการดึงดูดผู้คนให้เข้ามาใช้งาน ไม่ว่า

จะเป็นที่ตั้ง จุดตัด หัวมุมถนน เส้นทางดึงดูด ขนาดที่เหมาะสม สิ่งอำนวยความสะดวก แสงสว่าง ภูมิทัศน์และ
 นันทนาการ ล้วนสร้างโอกาสในการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คน แต่พื้นที่ว่างสาธารณะในประเทศไทยมี
 ความต้องการปัจจัยที่จะส่งเสริมการใช้งานพื้นที่ให้เกิดความอเนกประโยชน์แตกต่างไปจากตะวันตก เนื่องจาก
 บริบทของพื้นที่ที่มีความแตกต่างในด้านสภาพภูมิอากาศ และวัฒนธรรมการใช้งานพื้นที่ของคนไทย จากแนวคิด
 และทฤษฎีเกี่ยวกับพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีอยู่ในปัจจุบัน ล้วนมีต้นกำเนิดมาจากการคิดค้นโดยนักวิชาการในฝั่ง
 ตะวันตก ทำให้เกิดคำถามที่ว่าทฤษฎีดังกล่าวนั้นสามารถนำมาใช้ในบริบทของประเทศไทยที่มีความแตกต่าง
 จากในตะวันตกได้เช่นเดียวกันหรือไม่ จึงต้องมีการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีในบริบทของ
 ไทย ที่มีการกล่าวถึงไว้โดยนักวิชาการไทยที่มีประสบการณ์การทำงานด้านพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนไทยเช่น
 ขวัญสรวง อติโพธิ เพื่อการวิจัยให้ทราบถึงปัจจัยที่ทำให้พื้นที่ว่างสาธารณะในบริบทไทยมีความอเนกประโยชน์

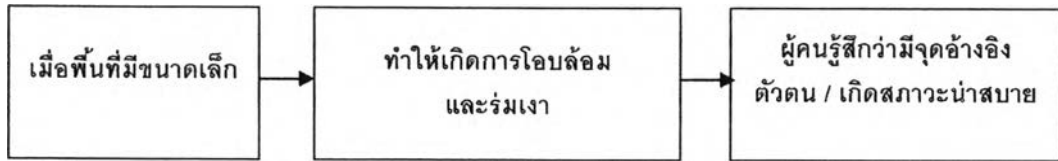
2.3.3 นิยามขององค์ประกอบพื้นที่ว่างสาธารณะที่ตีแบบไทย

ขวัญสรวง อติโพธิ นักผังเมืองผู้มีประสบการณ์ในการลงพื้นที่ชุมชนในเมืองไทยอย่างยาวนาน ได้สรุป
 ปัจจัยที่ทำให้เกิดพื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีซึ่งกล่าวได้ว่ามีความอเนกประโยชน์แบบไทยไว้ 5 ประการ คือ

1) พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์แบบไทยที่ดีควรเป็นพื้นที่ขนาดเล็กที่มีชั้นมีเชิง และมีลำดับศักดิ์ ซึ่ง
 หมายถึงพื้นที่ขนาดเล็กที่เลื่อนไหล ต่อเนื่องเชื่อมถึงกัน ไม่สามารถมองไม่เห็นภายในคราวเดียว

โดยพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีชั้นเชิงในที่นี้หมายถึง พื้นที่ที่มีการเชื่อมต่อกันโดยมีการเปลี่ยนทิศทาง
 มุมมอง ทำให้เกิดการรับรู้ของพื้นที่ที่แตกต่างกันไปในบริเวณที่เชื่อมต่อกันของพื้นที่ เช่น เป็นชอยขนาดเล็ก
 เชื่อมต่อไปสู่พื้นที่ว่างขนาดเล็กหรือลานต่างๆ ที่อาจมีการเปลี่ยนระดับระหว่างพื้นที่ที่เชื่อมต่อกัน ทำให้ผู้ที่เข้า
 มาใช้งานรู้สึกได้ถึงพื้นที่ที่แตกต่างกันออกไป จากแสงเงาที่พบเห็นในการเปลี่ยนมุมมองและทิศทางในพื้นที่ว่าง
 สาธารณะนั้นๆ

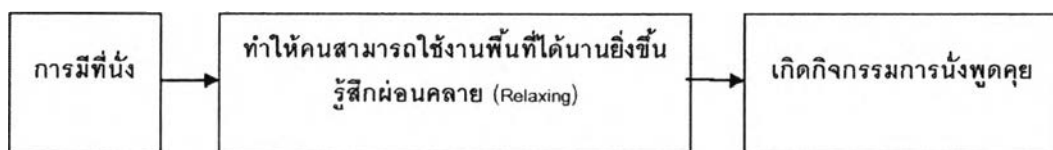
จากทบทวนวรรณกรรมพบว่าพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีขนาดเล็ก มีลำดับศักดิ์ของพื้นที่ จะทำให้ผู้ที่เข้า
 มาใช้งาน รู้สึกได้ถึงการใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่าจากบริบทของพื้นที่ เช่น ระนาบและเพดาน ซึ่งเกิดจากวัตถุในพื้นที่อย่างต้นไม้
 ชายคา เสาหรือมุมต่างๆในพื้นที่ โดยธรรมชาติผู้คนต่างต้องการตำแหน่งในการอ้างอิงตัวตนในพื้นที่ว่าง
 สาธารณะ คนส่วนใหญ่จึงนิยมเข้าไปจับจองพื้นที่ที่มีสัดส่วนที่ทำให้ผู้ใช้งานรู้สึกได้ถึงจุดอ้างอิงตนเอง เช่นได้
 ต้นไม้ ขอบหรือมุมของพื้นที่ว่างสาธารณะ มากกว่าจะใช้พื้นที่กลางลานกว้างที่เคว้งคว้าง ไร้จุดอ้างอิง ซึ่งพื้นที่
 ขนาดเล็กนั้นมีสัดส่วนที่เอื้อให้เกิดการใช้พื้นที่ได้มากกว่าพื้นที่ว่างขนาดใหญ่ และขนาดที่เล็กยังทำให้
 พื้นที่มีโอกาสในการเกิดร่มเงาได้มากกว่าพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่ เช่น ลานโล่ง สัดส่วนของพื้นที่นั้นแตกต่างกันไป
 ตามบริบทของพื้นที่ เช่น ชอยที่มีขนาดเล็กหรือใหญ่กว่าร่มเงาขึ้นอยู่กับความสูงของอาคาร ความสูงของต้นไม้
 และขนาดของพุ่มไม้

แผนภูมิที่ 2-2 แสดงความสอดคล้องของปัจจัยพื้นที่ขนาดเล็กกับการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะ

2) มีพื้นที่สำหรับนั่ง หรือ สามารถนั่งพื้นได้ กล่าวคือมีวัสดุและสัดส่วนพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการนั่ง

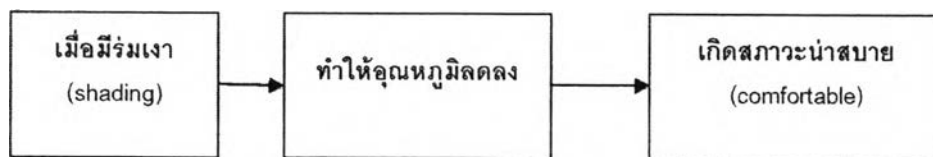
การมีที่นั่งทำให้คนสามารถใช้งานพื้นที่ได้ยาวนานยิ่งขึ้น เกิดกิจกรรมการนั่งพูดคุย มองผู้คนได้นานขึ้น เมื่อในพื้นที่มีผู้คนมากก็จะดึงดูดกิจกรรมเข้ามาในพื้นที่ และเมื่อกิจกรรมหนาแน่นขึ้นยิ่งก็จะดึงดูดผู้คนให้เข้ามาในพื้นที่เพิ่มมากขึ้นอีก ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีเศรษฐกิจเชิงพื้นที่ ปัจจัยของพื้นที่นั่งนี้สอดคล้องกับแนวความคิดทางตะวันตกของ Whyte, H. (1980) ที่ได้ศึกษาพื้นที่ว่างสาธารณะและเสนอเหตุผลที่คนมาใช้พื้นที่ว่างสาธารณะจำนวนมากว่าจะต้องมีองค์ประกอบที่สนับสนุน โดยเน้นในปัจจัย ที่นั่ง สิ่งอำนวยความสะดวก ว่าที่นั่งมีความสำคัญที่สุด สิ่งที่ต้องการตามมาคือ อาหาร โต๊ะ น้ำพุ แสงแดด ร่มเงา ต้นไม้ แต่ที่นั่งนั้นเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่สามารถจัดหาได้ง่ายที่สุด และจำนวนของที่นั่งจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการออกแบบพื้นที่ ในขณะที่ Lennard, S. และ H. Lennard (1995: 157) อธิบายว่าสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้คนชอบใช้พื้นที่ว่างสาธารณะเพื่อพักผ่อน ควรมีโต๊ะเก้าอี้ที่สะดวกในการเคลื่อนย้าย เพื่อความยืดหยุ่นของจำนวนคนต่อโต๊ะและระยะห่างระหว่างบุคคล และยังสามารถสร้างโอกาสพูดคุยกันระหว่างคนแปลกหน้า แต่สำหรับบริบทในประเทศไทย คนไทยบางส่วนมีค่านิยมในการนั่งพื้น พื้นที่ว่างสาธารณะจึงควรสามารถนั่งพื้นได้ มีวัสดุและสัดส่วนพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับนั่งล้อมวงคุยกัน

แผนภูมิที่ 2-3 แสดงความสอดคล้องของปัจจัยพื้นที่นั่งกับการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะ

3) มีร่มเงาที่ดี เช่น พื้นที่ใต้ต้นไม้ ใต้เพิงพัก ชายคา ซอกอาคาร ฯลฯ

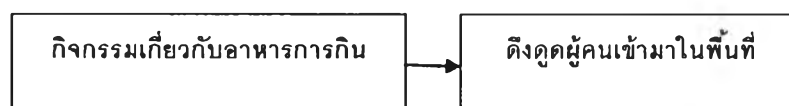
จากทบทวนวรรณกรรมพบว่าเมื่อพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีร่มเงา เงาจะทำให้อุณหภูมิในพื้นที่ลดลง เกิดสภาวะน่าสบายในพื้นที่ว่างสาธารณะ ส่งผลในผู้คนสามารถใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะได้นานมากขึ้น ตามที่ Gehl (1999) กล่าวไว้ว่ากิจกรรมกลางแจ้งควรมีการป้องกันจากภูมิอากาศ แสงแดด ลม สร้างสภาวะสบายกายให้เหมาะสมสำหรับการอยู่กลางแจ้ง ควรมีต้นไม้และขอบแนวต้นไม้ที่เหมาะสมในจุดที่จำเป็น พื้นที่ว่างสาธารณะควรออกแบบเพื่อให้คนอยู่ในพื้นที่ได้ใช้พื้นที่แบบหยุดกัณฑ์ (stationary use) ซึ่งจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อพื้นที่เป็นพื้นที่ที่มีสภาวะน่าสบาย (comfort zone) โดยทฤษฎีในทางตะวันตกไม่ได้ชี้เฉพาะลงไปถึงการมีร่มเงาของพื้นที่มากนัก แต่ให้ความสำคัญไปที่การปรับสภาวะอากาศในภาพรวมทั้งแสงแดด และลม แต่ในแนวคิดของขวัญสุวรรณได้มุ่งเน้นไปที่ปัจจัยของการมีร่มเงาเป็นหลักสำคัญ

แผนภูมิที่ 2-4 แสดงความสัมพันธ์ของปัจจัยด้านร่มเงากับการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะ

4) ผูกติดกับ " การกิน " หรือมีของขายในบริเวณใกล้เคียง โดยเฉพาะอาหารและเครื่องดื่มต่างๆ

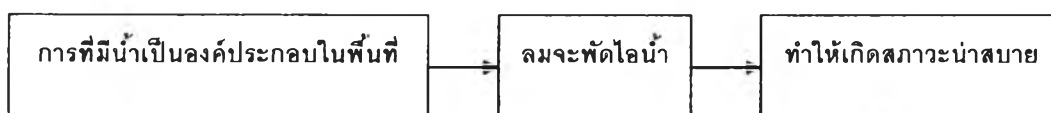
อาหารการกินเป็น 1 ในปัจจัย 4 ของมนุษย์ที่มีความสำคัญ และเป็นความสุนทรีย์ของการใช้ชีวิตอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่ดึงดูดผู้คนเข้ามาในพื้นที่ได้มาก กิจกรรมประจำวันของผู้คนในหนึ่งวัน มี 3 ช่วงเวลาที่จะรับประทานอาหาร Whyte,H.(1980) ได้ศึกษาพื้นที่ว่างสาธารณะและเสนอเหตุผลที่คนมาใช้พื้นที่ว่างสาธารณะจำนวนมากว่าจะต้องมีองค์ประกอบที่สนับสนุน โดยเน้นในปัจจัยที่กล่าวถึง อาหารเครื่องดื่ม สาธารณูปการ ในขณะที่ Lennard,S. และ H.Lennard (1995: 157) อธิบายถึง ภัตตาคารและร้านอาหารว่าเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้คนชอบใช้พื้นที่ว่างสาธารณะเพื่อพักผ่อน นั่งดูผู้คนเดินผ่านไปมา และร้านอาหารแฟริมถนนก็เป็นสิ่งที่ดึงดูดผู้คนในสถานที่ท่องเที่ยว และสถานที่สำคัญ ซึ่งปัจจัยการผูกติดกับ " การกิน " ในพื้นที่ว่างสาธารณะนั้นสอดคล้องกับทฤษฎีทางตะวันตกอย่างปฏิเสธไม่ได้ เมื่อมีกิจกรรมการกินก็จะดึงดูดผู้คนให้เข้ามาใช้งานพื้นที่ ส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมในด้านอื่นๆตามมา อาทิเช่น การจับจ่ายใช้สอย การจับจองพื้นที่ทำกิจกรรมในรูปแบบต่างๆไม่ว่าจะเป็นการนั่ง การยืน การเดิน การจับกลุ่มคุยกัน เกิดความหลากหลายของกิจกรรมเพิ่มขึ้นในพื้นที่นั้นๆ

แผนภูมิที่ 2-5 แสดงความสัมพันธ์ของปัจจัยด้านอาหารกับการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะ

5) มีความผูกพันกับน้ำ อยู่ริมน้ำ หรือมีน้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญของพื้นที่

การที่มีน้ำเป็นองค์ประกอบในพื้นที่นอกจากจะทำให้พื้นที่มีภูมิทัศน์ที่สวยงามเป็นลักษณะ ยังช่วยในเรื่องของสภาพอากาศภายในพื้นที่ เนื่องจากเมื่อลมที่พัดเข้ามาในพื้นที่จะพัดพาไอน้ำไปกับอากาศทำให้เกิดสภาวะน่าสบายในพื้นที่ว่างสาธารณะนั้นๆ เพราะเนื่องจากถ้าในอากาศมีความชื้นสัมพัทธ์ในปริมาณที่พอเหมาะไม่มากไปไม่น้อยเกินไป อัตราในการรับไอน้ำในอากาศจะไม่ทำให้รู้สึกชื้นหรือแห้งเกินไป จึงทำให้ผู้เข้ามาใช้งานในพื้นที่รู้สึกสบายตัว นอกจากนั้นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับน้ำ เช่น การสัญจร งานประเพณีต่างๆ และภูมิทัศน์ที่สวยงามจากแหล่งน้ำ ก็เป็นสิ่งที่ช่วยดึงดูดผู้คนให้เข้ามาในพื้นที่ว่างสาธารณะเช่นกัน

แผนภูมิที่ 2-6 แสดงความสัมพันธ์ของปัจจัยมีน้ำเป็นองค์ประกอบกับการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะ

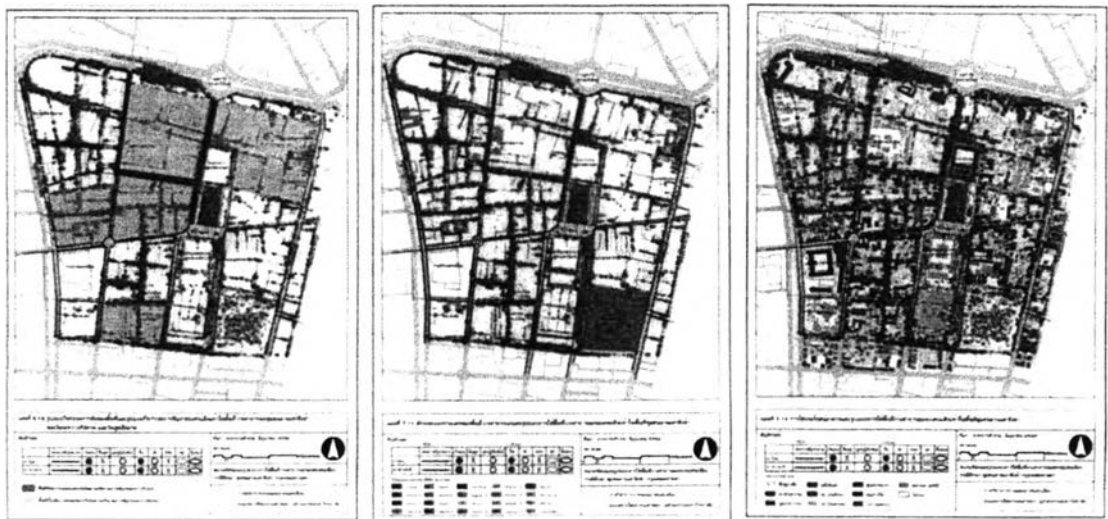

ทั้งนี้ชวีญสรวง อติโพธิได้เคยอธิบายคุณภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีของไทยไว้ว่า "นอกจากจะต้องเป็นพื้นที่ขนาดเล็กที่มีชั้นเชิง หรือเป็นชุดของพื้นที่ที่เชื่อมไหลต่อเนื่องกันแล้ว จะต้องเอื้อให้เกิดการนั่งพักผ่อนวงคุยกันได้ภายใต้ร่มเงาที่ดี โดยมีน้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญของพื้นที่ ทั้งยังต้องมีกิจกรรมการกินหรือมีอาหารและเครื่องดื่มขายที่บริเวณข้างเคียงอีกด้วย" (ชวีญสรวง,อ้างโดยไชศรี, 2551) ปัจจัยทั้ง 5 ล้วนส่งผลให้เกิดพื้นที่ว่างสาธารณะที่ประสบความสำเร็จมีการใช้งานอย่างอเนกประโยชน์ ซึ่งเป็นแนวความคิดที่เกิดจากการสรุปความรู้ที่ได้จากการลงพื้นที่ศึกษาพื้นที่ต่างๆในประเทศไทยมาเป็นจำนวนมาก แต่ก็ยังไม่ม้งานวิจัยใดที่ได้ศึกษาเฉพาะลงไปในรายละเอียดของแนวความคิดนี้อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นความน่าสนใจที่จะนำแนวความคิดนี้มาศึกษากับย่านกรุงรัตนโกสินทร์ถึงลักษณะหลายประการที่สอดคล้องของแนวความคิดนี้ จากการศึกษาข้างต้นพบว่าปัจจัยดังกล่าวมีความสอดคล้องกับทฤษฎีในตะวันตกหลายประการ โดยปัจจัยเหล่านี้จะแทรกตัวอยู่ในรายละเอียดของปัจจัยที่มีผลต่อพื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีตามทฤษฎีตะวันตก ซึ่งอาจจะมีความแตกต่างในรายละเอียดของแต่ละปัจจัยกับทางตะวันตก เช่น ลักษณะกับขนาดของพื้นที่ที่ทางตะวันตกจะให้คุณค่าแก่ขนาดการรับรู้ของพื้นที่ แต่ในบริบทไทยขนาดอาจมีผลมาจากคุณค่าในด้านอื่นๆ เช่น มีขนาดที่เอื้อให้เกิดร่มเงาในพื้นที่ จึงต้องทำการศึกษาในรายละเอียดเหล่านี้ของปัจจัยทั้ง 5 ประการเพิ่มเติม

2.3.4 กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง

- 1) ปราณระฟ้า พรหมประวัติ (2550) การศึกษาสนามทัศนและรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนเมือง กรณีศึกษา ชุมชนย่านเสาชิงช้า กรุงเทพมหานคร

การวิจัยของปราณระฟ้าเป็นการศึกษาสนามทัศนและรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนเมืองกรณีศึกษา ชุมชนย่านเสาชิงช้า กรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษาพื้นที่ว่างสาธารณะโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์สนามทัศน (isovists field analysis) เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีศักยภาพ กับรูปแบบการใช้พื้นที่ของคนเดินเท้า (pedestrian space use patterns)

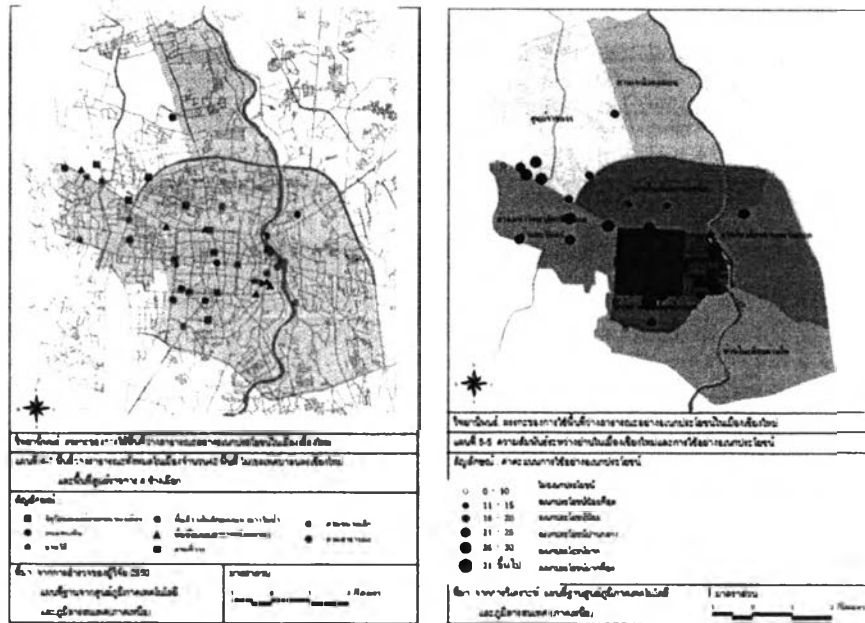
แผนที่ 2-1 ชุดการวิเคราะห์พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนย่านเสาชิงช้า กรุงเทพฯ (ปราณระฟ้า พรหมประวัติ, 2550)

จากผลการศึกษาสรุปได้ว่า พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนย่านเสาชิงช้าที่เป็นที่นิยมสำหรับ "คนในพื้นที่" นั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับศักยภาพในการมองเห็นและเข้าถึงแต่เพียงอย่างเดียว แต่ต้องมีองค์ประกอบอื่นๆ ที่มีคุณภาพเชิงภูมิทัศน์ที่สำคัญ เช่น ร่มเงา และมีกิจกรรมหมุนเวียนในบริเวณใกล้เคียง โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายอาหารและเครื่องดื่ม มีความต่อเนื่องของทางเดินเท้าไปยังหลายๆ พื้นที่ได้อย่างสะดวกด้วยในขณะ ที่ "คนนอกพื้นที่" เท่านั้นที่พึ่งพาสนามทัศน์ในการเดินทางและทำกิจกรรมในพื้นที่ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวความคิดปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดพื้นที่ว่างสาธารณะแบบไทยประสบความสำเร็จ ว่านอกเหนือจากปัจจัยด้านการมองเห็นและเข้าถึง สนามทัศน์ไม่ได้เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการสร้างให้เกิดพื้นที่ทางสังคมที่ดีสำหรับคนไทย พื้นที่ว่างสาธารณะยังมีปัจจัยอื่นที่มีผลต่อการเลือกเข้ามาใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของผู้คน อาทิเช่น การมีร่มเงา ซึ่งพบจากผู้คนมักใช้โครงข่ายที่ลัดเลาะเชื่อมต่อไปยังพื้นที่อื่นๆ โดยไม่ผ่านพื้นที่โล่งแจ้ง ความต่อเนื่องของทางเดินเท้ากิจกรรมในบริเวณพื้นที่ โดยเฉพาะการค้าขายอาหารและเครื่องดื่มทั้งในรูปแบบถาวรและชั่วคราว พบว่าคนไทยมักนิยมพื้นที่ขนาดเล็ก ที่เชื่อมต่อๆ กันไปตามแนวทางสัญจร ส่วนศักยภาพในการมองเห็นที่ดั้นนั้น เป็นเพียงปัจจัยเสริมของการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์ของชุมชนไทย แต่ยังมีคุณลักษณะของพื้นที่สาธารณะแบบไทยไทยตามแนวคิดของขวัญสรวงอีก 2 ประการ อันได้แก่ ลักษณะของพื้นที่ที่เอื้อต่อการ "นั่งพื้น" และมีความผูกพันกับน้ำ มีน้ำเป็นองค์ประกอบของพื้นที่ ที่ไม่ได้มีการทำการศึกษาในงานวิจัยฉบับนี้ ซึ่งควรจะมีการศึกษาคุณลักษณะของพื้นที่สาธารณะแบบไทยให้ครบทั้ง 5 ประการ

งานวิจัยของปรานระฟ้าสามารถนำมาใช้ศึกษาต่อยอดในงานวิจัยนี้ได้ เนื่องด้วยความสอดคล้องของบริบทของพื้นที่ ปัจจัยในข้อค้นพบด้านปัจจัยการมีร่มเงา การค้าขายอาหารเครื่องดื่ม และการเป็นพื้นที่ขนาดเล็กที่มีผลต่อความนิยมของพื้นที่ ปัจจัย 3 ประการที่ข้างต้นตรงตามแนวคิดของขวัญสรวง โดยในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาเพิ่มเติมในปัจจัยที่ยังไม่ได้มีการศึกษาในงานวิจัยของปรานระฟ้า คือปัจจัยด้านพื้นที่ที่เอื้อต่อการนั่งพื้น และปัจจัยด้านความผูกพันกับน้ำ แต่ต้องมีการเก็บข้อมูลและประมวลผลใหม่เพื่อให้มีข้อมูลของคุณลักษณะของพื้นที่สาธารณะแบบไทยอย่างเป็นระบบครบทั้ง 5 ประการ

2) กาญจน์ นทีวุฒิกุล (2550) ตรรกะของการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์ในเมืองเชียงใหม่

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาเหตุผลการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์ในเมืองเชียงใหม่โดยพิจารณาองค์ประกอบความหลากหลายของคน ความหลากหลายของเวลา ความหลากหลายของกิจกรรม มีสมมุติฐานการวิจัยว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดการใช้อย่างอเนกประโยชน์ มี 3 ประการ คือ คุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่โครงสร้างเชิงสัณฐานของเมืองและผู้ใช้ ซึ่งมีปัจจัยรองได้แก่ ปัจจัยกายภาพ ปัจจัยสังคม และปัจจัยเศรษฐกิจ

แผนที่ 2-2 ชุดการวิเคราะห์พื้นที่ว่างสาธารณะในเชียงใหม่ (กาญจน์ นทีวุฒิกุล ,2550)

งานวิจัยดังกล่าว เป็นการศึกษาเพื่อหาเหตุผลและปัจจัยที่ทำให้เกิดการใช้อย่างอเนกประโยชน์ในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งมีการศึกษาเน้นไปที่ปัจจัยที่ทำให้ผู้คนเข้ามาใช้งานพื้นที่ ผลของการวิจัยพบว่า ปัจจัยทั้ง 3 ประการคือคุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่ โครงสร้างเชิงสัณฐานของเมืองและผู้ใช้มีความสัมพันธ์กัน ทำให้พื้นที่ว่างสาธารณะมีการใช้อย่างอเนกประโยชน์แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ นอกจากนี้ยังพบว่าปัจจัยดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์แตกต่างกัน 3 ระดับ กล่าวคือ ระดับแรกคือปัจจัยพื้นฐาน ได้แก่ปัจจัยคุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่ด้านกายภาพ ระดับสองคือปัจจัยสนับสนุน ได้แก่ ปัจจัยคุณลักษณะเฉพาะพื้นที่ด้านสังคมและเศรษฐกิจรอบพื้นที่ และโครงสร้างเชิงสัณฐานของเมืองด้านความหนาแน่นการใช้ประโยชน์ที่ดิน และขนาดบล็อกที่ดิน ระดับสุดท้ายที่มีอิทธิพลสูงสุดคือปัจจัยดึงดูด ได้แก่ คุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่ด้านสังคมและเศรษฐกิจในพื้นที่ และปัจจัยโครงสร้างเชิงสัณฐานของเมืองด้านโครงข่าย ย่านที่ตั้งของกิจกรรมเศรษฐกิจ และที่ตั้งของกิจกรรมสังคมวัฒนธรรม ข้อค้นพบสำคัญของการวิจัยนี้คือ พื้นที่ว่างสาธารณะจะเกิดการใช้อย่างอเนกประโยชน์ขึ้นได้ จะต้องมีปัจจัยหลายประการรวมกัน ได้แก่ ปัจจัยพื้นฐาน ปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยดึงดูดรวมกัน

ในขณะที่งานวิจัยของกาญจน์ (2550) มุ่งศึกษาพื้นที่ว่างสาธารณะในเมืองเชียงใหม่จากแนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพื้นที่ว่างสาธารณะจากนักวิชาการในฝั่งตะวันตกเป็นหลัก การศึกษาครั้งนี้มีความแตกต่างออกไปจากการตั้งต้นศึกษาไปที่แนวคิดของนักวิชาการจากประเทศไทย จึงมีการศึกษาลงไปในรายละเอียดที่มีความต้องการเฉพาะของพื้นที่ว่างสาธารณะในบริบทประเทศไทย ทำให้มีความน่าสนใจว่าปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อความอเนกประโยชน์ของพื้นที่จะมีลักษณะที่สอดคล้อง และมีรายละเอียดอะไรเพิ่มเติมแก่การศึกษาพื้นที่ว่างสาธารณะในบริบทประเทศไทยหรือไม่

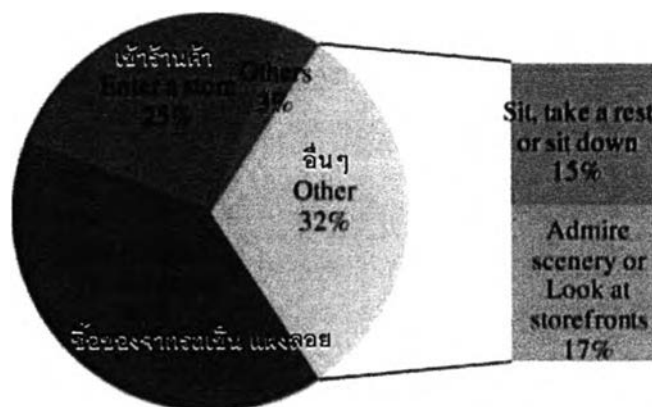
3.) การศึกษาพื้นที่ว่างสาธารณะในกรุงเทพมหานคร

จัดทำโดย โรงเรียนภูมิศาสตร์การวางแผนและการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยควีนส์แลนด์ ประเทศออสเตรเลีย จากหนังสือ Habitat International ฉบับที่ 36 เดือนตุลาคม 2012 หน้า 452-461

การศึกษานี้ได้มีการทำแบบสอบถามถึงสิ่งที่ผู้คนต้องการจากพื้นที่ว่างสาธารณะในกรุงเทพมหานคร ว่าควรมีองค์ประกอบใดบ้างในการออกแบบพื้นที่ว่างสาธารณะ ซึ่งมีความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศในการออกแบบเมืองและสังคมวิทยาของกรุงเทพมหานคร เพื่อความเหมาะสมกับบริบททางวัฒนธรรม พฤติกรรมการใช้ชีวิตของผู้คนและระบบนิเวศของพื้นที่ จากการศึกษาพบว่าคลองและพื้นที่ที่ริมน้ำสะท้อนสัญญาณวิทยาของเมืองท่าชายฝั่งริมทะเลในช่วงต้นของการตั้งถิ่นฐานของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่ออิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาในพื้นที่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางกายภาพของเมือง แต่เมืองก็ยังคงสร้างสังคมภายในช่องพื้นที่ว่างของเมืองและบริเวณจุดร่วมของกิจกรรม เช่น ทางการค้าและการศาสนา

ในงานวิจัยนี้กล่าวถึงสัญญาณวิทยาในการเป็นเมืองน้ำของกรุงเทพมหานคร และพื้นที่ว่างสาธารณะของเมืองกรุงเทพมหานครที่มีการผสมผสานระหว่างประเพณีดั้งเดิมและร่วมสมัยที่มีอิทธิพลมาจากตะวันตก แต่วิถีชีวิตของกรุงเทพก็ยังคงได้รับอิทธิพลจากความรู้ดั้งเดิมที่แข็งแกร่ง

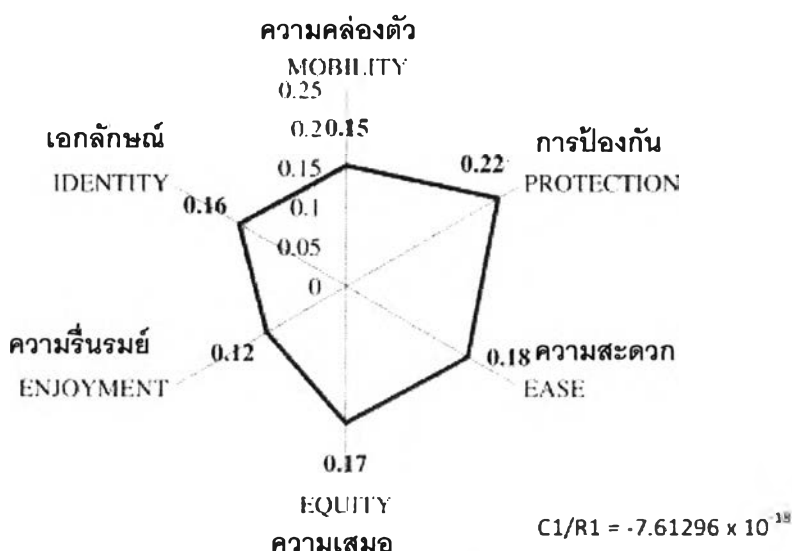
จากการศึกษาพบความหลากหลายของกิจกรรมในพื้นที่เขตเมืองว่าทางเดินเท้าไม่ใช่เพียงทางสัญจร แต่เป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์กันของผู้คนและเป็นพื้นที่เชิงพาณิชย์กรรม เช่น การค้าปลีก ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งในการหยุดในระหว่างการเดินทางของผู้คน รวมถึงการแวะเข้าห้างสรรพสินค้า ร้านขายของ ซึ่งสัดส่วนที่มากที่สุดคือการแวะซื้อของจากรถเข็น หาบเร่แผงลอยริมทาง และพบว่าพื้นที่ว่างของเมืองที่ให้โอกาสในการใช้งานเพื่อความบันเทิงและการชดเชยทางสังคม และมีพื้นที่ว่างสาธารณะบางส่วนที่มีความเชื่อถูกแสดงไว้ภายในพื้นที่ว่างสาธารณะของเมือง เช่น ศาลพระภูมิ การผูกผ้าสามสีตามต้นไม้ เป็นต้น

แผนภูมิที่ 2-7 วัตถุประสงค์ของการหยุดในระหว่างการเดินทางเดิน
(ที่มา: Habitat International ฉบับที่ 36 เดือนตุลาคม 2012)

ได้มีการลงสังเกตการณ์ภาคสนามถึงพฤติกรรมและทัศนคติของผู้ใช้ทางเดินเท้าในกรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาเกณฑ์ความต้องการของคนเดินเท้าที่ถูกกำหนดไว้ในการประเมินชีวิตของประชาชนใน กรุงเทพมหานคร ซึ่งสรุปแล้วแบบสอบถามได้เข้าถึงความจำเป็นที่สำคัญในการพิจารณาความสัมพันธ์ที่แท้จริง ระหว่างนิเวศวิทยาวัฒนธรรมและพฤติกรรมเพื่อทำความเข้าใจโครงสร้างของวิถีชีวิตเพื่อสร้างพื้นที่ในเมืองที่น่าพอใจแก่ผู้ใช้งาน วัตถุประสงค์ต่อไปนี้ อันดับแรกคือ การป้องกัน (Protection) ซึ่งหมายถึงการป้องกันผู้ใช้งานพื้นที่ให้เกิดสภาวะน่าสบาย เช่น การกันแดด กันฝน การมีความสะดวกสบาย (Ease) และการมีความเสมอภาค (Equity) ในการเข้าในงาน การมีเอกลักษณ์ของพื้นที่ (Identity) การมีความคล่องตัว (Mobility) และลำดับสุดท้ายความรื่นรมย์ (Enjoyment) จากปัจจัยต่างๆที่เสริมเข้ามาไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการแสดง การจับจ่ายใช้สอย รับประทานอาหาร พังดนตรีต่างๆ ล้วนเป็นสิ่งที่ผู้คนต้องการในพื้นที่ว่างสาธารณะจากการศึกษา

หากนำปัจจัยดังกล่าวที่พบจากการศึกษานี้มาเปรียบเทียบกับปัจจัยจากแนวคิดพื้นที่ว่างสาธารณะของนักประโชชน์แบบไทย 5 ประการของขวัญสรวง พบความสอดคล้องดังต่อไปนี้ อันดับแรกในปัจจัยของการป้องกัน (Protection) นั้นสอดคล้องกับการมีร่มเงาที่ดีในพื้นที่ว่างสาธารณะ ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบย่อยอยู่ในการป้องกันผู้ใช้งานพื้นที่ให้เกิดสภาวะน่าสบาย ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการกินนั้นก็สอดคล้องเป็นองค์ประกอบหนึ่งในปัจจัยด้านความรื่นรมย์ (Enjoyment) ของพื้นที่ว่างสาธารณะ แต่ในงานวิจัยนี้ได้รวมถึงกิจกรรมอื่นๆที่ดึงดูดผู้คนเข้ามาในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นการซื้อของ การแสดงต่างๆ เข้ามาด้วย

แผนภูมิที่ 2-8 แสดงเกณฑ์ความต้องการปัจจัยในพื้นที่ว่างสาธารณะของคนเดินเท้า
(ที่มา: Habitat International ฉบับที่ 36 เดือนตุลาคม 2012)

ส่วนปัจจัยด้านความสะดวกสบาย และการมีความเสมอภาคในการเข้าในงาน การมีความคล่องตัวนั้น และการมีเอกลักษณ์ของพื้นที่ ไม่ได้มีการกล่าวถึงไว้ในแนวคิดของขวัญสรวง จึงมีความน่าสนใจที่จะนำมาศึกษาเพิ่มเติมเพื่ออยู่ความสอดคล้องในพื้นที่ว่างสาธารณะในกรุงรัตนโกสินทร์

2.4 สรุปความเชื่อมโยงของแนวความคิดพื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีและมีความอเนกประโยชน์แบบ ตะวันตกและแบบไทย

จากการศึกษาแนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องทั้งนักวิชาการจากทางตะวันตกและนักวิชาการในประเทศไทย ปัจจัยในหลายประการมีความใกล้เคียงและสอดคล้องกัน แต่ก็มีปัจจัยที่แตกต่างอันเกิดมาจากสภาพแวดล้อม เช่น สภาพภูมิอากาศที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลให้ความต้องการปัจจัยแตกต่างกันออกไป เช่น สภาพอากาศที่หนาวเย็น ส่งผลให้ในตะวันตกมีการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะกลางแจ้ง ลักษณะลานโล่งเป็นพื้นที่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากความต้องการแสงแดด เพื่อสร้างความอบอุ่นให้เกิดสภาพที่น่าสบายแก่ผู้ใช้พื้นที่ ซึ่งแตกต่างจากในบริบทของประเทศไทยที่มีสภาพอากาศแบบร้อนชื้น พื้นที่ว่างสาธารณะแบบลานโล่งจึงไม่เป็นที่นิยม ผู้คนจะหลีกเลี่ยงการสัญจรผ่านพื้นที่โล่งแจ้งโดยเลือกที่จะใช้เส้นทางลัดเลาะตามร่มเงาของต้นไม้หรืออาคาร เพื่อไปทำกิจกรรมในพื้นที่ที่มีร่มเงามากกว่า แต่ในปัจจัยอื่นๆ ทั้งเรื่องของโครงข่ายการสัญจรที่เข้าถึงพื้นที่ จุดดึงดูด พื้นที่เปลี่ยนถ่ายการสัญจร สิ่งอำนวยความสะดวกไม่ว่าจะ พื้นที่นั่ง ร่มเงา ลม การมีน้ำเป็นองค์ประกอบของพื้นที่ แสงสว่าง ความปลอดภัย ตลอดจนกิจกรรมที่ส่งเสริมพื้นที่ โดยเฉพาะอาหารการกิน เป็นปัจจัยที่มีความคล้ายคลึงกัน เนื่องด้วยความต้องการของคนในปัจจัยพื้นฐานสำหรับการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะเหมือนกัน แต่แตกต่างกันในรายละเอียดของปัจจัยนั้นๆ ดังเช่น พื้นที่สำหรับนั่งในตะวันตกจะนิยมนั่งบนเก้าอี้หรือพื้นที่นั่งประยุกต์อื่นๆ เช่น ขอบกำแพง ชั้นบันได ในขณะที่บริบทในประเทศไทยมีการนั่งในลักษณะการนั่งพื้นเพิ่มเติมขึ้นมาจากแนวความคิดของขงจื๊อสุวง ขนาดของพื้นที่ที่ฝั่งตะวันตกในความสัมพันธ์เรื่องขนาดกับการรับรู้ของพื้นที่ แต่ในบริบทไทย ขนาดของพื้นที่ให้ความสำคัญไปกับการตอบสนองต่อสภาพภูมิอากาศ เช่น พื้นที่ที่มีลักษณะเป็นตรอกซอย หรือพื้นที่ขนาดเล็กที่เอื้อให้เกิดร่มเงาแก่พื้นที่เป็นพื้นที่เหมาะกับบริบทในประเทศไทยที่ต้องการหลบเลี่ยงจากแสงแดด

จากคำถามที่ว่าแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีอยู่ในปัจจุบัน ล้วนมีต้นกำเนิดมาจากการคิดค้นโดยนักวิชาการในฝั่งตะวันตก ดังนั้นทฤษฎีดังกล่าวจะสามารถนำมาใช้ในบริบทของประเทศไทยที่มีความแตกต่างจากในตะวันตกได้เช่นเดียวกันหรือไม่ จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าปัจจัยที่ทำให้เกิดพื้นที่ว่างสาธารณะที่ประสบความสำเร็จของไทยและตะวันตกนั้น มีความสอดคล้องกับในภาพรวมใหญ่ แต่มีความแตกต่างกันในรายละเอียดของแต่ละปัจจัยตามบริบทที่มีเอกลักษณ์ของพื้นที่แตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะปัจจัยในทางภูมิอากาศ ทำให้มีความน่าสนใจที่จะศึกษาลงในรายละเอียดของปัจจัยที่ทำให้เกิดพื้นที่ว่างสาธารณะอเนกประโยชน์แบบไทย เพื่อเป็นประโยชน์ในการออกแบบพัฒนาพื้นที่ว่างสาธารณะให้มีคุณสมบัติที่เหมาะสมแก่การใช้งาน เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้คนในเมือง

สรุปการทบทวนวรรณกรรมเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย

สรุปปัจจัยในการเกิดพื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีของนักวิชาการจากตะวันตก พบว่าปัจจัยเชิงพื้นที่ที่มีผลต่อการเกิดการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะในเมือง ไม่ว่าจะเป็นการเชื่อมต่อของมุมมองที่ดี การมีถนนหรือบาทวิถีที่ดี การสัญจรที่เชื่อมต่อกันอย่างมีประสิทธิภาพ การมีตำแหน่งที่ตั้งที่อยู่ใกล้เส้นทางที่มีการสัญจรระดับสูง มีความหลากหลายและหนาแน่นของการใช้ประโยชน์ที่ดิน ต่างล้วนเป็นปัจจัยที่มีผลเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ที่ทำให้พื้นที่ว่างสาธารณะของเมืองเกิดการใช้งานมีชีวิตรื่นเริง ส่วนปัจจัยด้านกายภาพระดับเมืองที่มีผลในการเกิดพื้นที่ว่างสาธารณะนอกประโยชน์คือ ปัจจัยด้านโครงข่ายและความหนาแน่นของพื้นที่ ประกอบกับแปลงที่ดินที่มีขนาดเล็ก มีการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสาน และปัจจัยด้านกายภาพในระดับพื้นที่ประกอบด้วย การเข้าถึงพื้นที่ ที่ตั้ง จุดดึงดูด เส้นทางดึงดูด ขนาดที่เหมาะสม สิ่งอำนวยความสะดวก แสงสว่าง ความปลอดภัย ภูมิทัศน์ นันทนาการ และภูมิอากาศ ทั้งหมดเป็นปัจจัยด้านกายภาพที่มีความสำคัญจากทฤษฎีของพื้นที่ว่างสาธารณะจากตะวันตก

ในด้านของเศรษฐกิจและสังคม พื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีควรมีความหลากหลายของประเภทกลุ่มคนที่เข้าใช้พื้นที่ว่างสาธารณะ ดังเช่น เพศ วัย วัฒนธรรม และควรมีกิจกรรมการค้าขายที่มีความหลากหลายตลอดช่วงเวลา ซึ่งจะดึงดูดคนจากหลายระดับรายได้ หลายช่วงเวลา หลายสถานที่

จากการศึกษาข้างต้นเรื่องสภาพแวดล้อมมีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ อย่างลักษณะของภูมิอากาศ โดยมีเป้าหมายให้ร่างกายเกิดสภาวะน่าสบาย ประเทศไทยเองตั้งอยู่ในเขตร้อนชื้น หากต้องการให้พื้นที่ว่างสาธารณะมีความอเนกประโยชน์ พื้นที่ควรมีองค์ประกอบที่เอื้อให้เกิดสภาวะน่าสบาย เหมาะสมแก่การใช้งานในประเทศเขตร้อน ซึ่งมีลักษณะและความต้องการที่แตกต่างไปจากประเทศเขตหนาวในด้านแสงแดด หากพื้นที่ว่างสาธารณะสามารถตอบสนองต่อผู้เข้ามาใช้งานให้รู้สึกสบาย ก็จะส่งผลให้ผู้คนสามารถเข้ามาใช้พื้นที่ได้ยาวนานยิ่งขึ้น สิ่งนี้มีความสำคัญในการเกิดพื้นที่ว่างสาธารณะอเนกประโยชน์แบบไทย

จากการทบทวนวรรณกรรมต่างๆข้างต้น พื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีจากทฤษฎีในฝั่งตะวันตกมีปัจจัยหลายประการที่ส่งเสริมให้เกิดความอเนกประโยชน์แก่พื้นที่ แต่พื้นที่ว่างสาธารณะในประเทศไทยมีความต้องการปัจจัยที่จะส่งเสริมการใช้งานพื้นที่ให้เกิดความอเนกประโยชน์แตกต่างไปจากตะวันตก เนื่องจากบริบทของพื้นที่ที่มีความแตกต่างในด้านสภาพภูมิอากาศและวัฒนธรรมการใช้งานพื้นที่ของคนไทย ทำให้เกิดคำถามที่ว่าทฤษฎีดังกล่าวจะสามารถนำมาใช้ในบริบทของประเทศไทยที่มีความแตกต่างจากในตะวันตกได้เช่นเดียวกันทั้งหมดหรือไม่ และจะมีความแตกต่างในส่วนใดออกไป จึงได้มีการทบทวนวรรณกรรมของแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีในบริบทของประเทศไทย

จากการศึกษาข้างต้น ผู้วิจัยพบว่าเรื่องความเป็นไทยนั้นมีอยู่อย่างหลากหลาย และไม่อาจหาข้อสรุปที่ลงตัวได้ ดังนั้นการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จึงนิยามความเป็นไทยว่า คือเอกลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างตัวเรากับผู้อื่น โดยสิ่งที่สะท้อนความเป็นไทยนั้นต้องเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยซึ่งอาจจะมีความแตกต่างออกไปในบางอย่างตามแต่ในรายละเอียดของพื้นที่หรือกลุ่มคนในบริเวณนั้นๆ โดยยังคงอยู่บนพื้นฐานเดียวกันของความเป็นไทย อาทิ เช่น สภาพภูมิอากาศของประเทศไทย ค่านิยมของไทย พฤติกรรม

โดยรวมในสังคมของผู้คน ได้มีการกล่าวถึงการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะตามจริตของคนไทย ในเรื่องการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะตามตรอกซอกซอย ตึกแถวริมถนน ที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นไทยของผู้คน โดยพบการค้าขายอาหารตามแผงริมทาง เป็นสิ่งที่ถูกจริตกับวิถีชีวิตแบบไทยๆ ในความง่าย ๆ สบาย ๆ ของอาหารการกินที่มีให้พบอยู่ทั่วทุกหนแห่ง ทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการซื้ออาหารรับประทาน ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นนิสัยง่าย ๆ สบาย ๆ ของคนไทยที่ผูกติดกับการกินอยู่ตลอดเวลา

สรุปปัจจัยจากทฤษฎีตะวันตกที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับงานวิจัยคือ ปัจจัยด้านภูมิอากาศ ด้านขนาดที่เหมาะสม ด้านภูมิทัศน์และนันทนาการโดยมุ่งเน้นที่องค์ประกอบของน้ำกับพื้นที่ และด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มุ่งเน้นที่ที่นั่ง ส่วนปัจจัยอื่น เช่น การเข้าถึงพื้นที่ ที่ตั้ง จุดดึงดูด และความปลอดภัย เป็นปัจจัยที่ทำให้ความสำคัญรองลงมาจากปัจจัยข้างต้น เนื่องด้วยงานวิจัยต้องการศึกษาค้นคว้าความเชื่อมโยงของแนวคิดพื้นที่ว่างสาธารณะที่ดีของชาวญูสรวงซึ่งตรงกับปัจจัยดังกล่าว โดยศึกษาปัจจัยด้านคนและเศรษฐกิจร่วมด้วย เพื่อศึกษาในด้านความหลากหลายของคนและกิจกรรม ซึ่งเป็นองค์ประกอบของความอเนกประโยชน์ของพื้นที่ว่างสาธารณะที่ทำการศึกษา

จากการศึกษาแนวความคิดทฤษฎีสรุปได้ว่า ปัจจัยของการเกิดพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีความอเนกประโยชน์นั้นมี 3 ส่วนหลักๆ คือ ด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม ซึ่งจะศึกษาองค์ประกอบ 3 ส่วนของพื้นที่ว่างสาธารณะในภาพรวม โดยจะมุ่งเน้นศึกษาลงในรายละเอียดของปัจจัยที่ทำให้เกิดพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีความอเนกประโยชน์แบบไทย 5 ประการของชาวญูสรวง (2550) กับพื้นที่ว่างสาธารณะในย่านกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อวิจัยให้ทราบถึงปัจจัยที่ทำให้พื้นที่ว่างสาธารณะในบริบทไทยมีความอเนกประโยชน์ คือ

1. พื้นที่ขนาดเล็กที่มีชั้นมีเชิงและมีลำดับศักดิ์ ซึ่งหมายถึงพื้นที่ขนาดเล็กที่เลื่อนไหล ต่อเนื่อง เชื่อมถึงกัน ไม่สามารถมองเห็นภายในคราวเดียว
2. สามารถนั่งพื้นที่ได้ กล่าวคือ มีวัสดุและสัดส่วนพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการนั่ง
3. มีร่มเงาที่ดี เช่น พื้นที่ใต้ต้นไม้ ใต้เพิงพัก ชายคา ซอกอาคาร ฯลฯ
4. ผูกติดกับการกินหรือมีของขายในบริเวณใกล้เคียง โดยเฉพาะอาหารและเครื่องดื่มต่างๆ
5. อยุ่ริมน้ำ หรือมีน้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญของพื้นที่

จากการทบทวนวรรณกรรมพบความสอดคล้องของปัจจัยจากแนวคิดพื้นที่ว่างสาธารณะอเนกประโยชน์แบบไทย 5 ประการของชาวญูสรวงกับปัจจัยที่จัดทำโดยมหาวิทยาลัยควีนส์แลนด์จากแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เดินเท้าในกรุงเทพมหานคร พบความสอดคล้องในปัจจัยการมีร่มเงาที่ดีในพื้นที่ว่างสาธารณะซึ่งถือเป็นองค์ประกอบย่อยอยู่ในการการป้องกัน (Protection) ผู้ใช้งานพื้นที่ให้เกิดสภาวะน่าสบาย ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการกินนั้นก็สอดคล้องเป็นองค์ประกอบหนึ่งในปัจจัยด้านความรื่นรมย์ (Enjoyment) ของพื้นที่ว่างสาธารณะ ส่วนปัจจัยด้านความสะดวกสบาย และการมีความเสมอภาคในการเข้าใช้งาน การมีความคล่องตัวและการมีเอกลักษณ์ของพื้นที่ ไม่ได้มีการกล่าวถึงไว้ในแนวคิดของชาวญูสรวง จึงมีความน่าสนใจที่จะนำมาศึกษาเพิ่มเติมเพื่ออยู่ความสอดคล้องในพื้นที่ว่างสาธารณะในกรุงรัตนโกสินทร์ต่อไป

สำหรับการสำรวจพื้นที่ว่างสาธารณะในย่านกรุงรัตนโกสินทร์นั้นมีจำนวนมาก การจัดประเภทของพื้นที่ว่างสาธารณะ จะเป็นตัวช่วยในการวิเคราะห์แบ่งประเภทของพื้นที่ได้อย่างเป็นระบบยิ่งขึ้น โดยผู้วิจัยเลือกการแบ่งประเภทของพื้นที่ว่างสาธารณะตามหน้าที่ใช้สอย เนื่องจากการแบ่งประเภทของพื้นที่ด้วยหน้าที่การใช้ประโยชน์ (function) เป็นการแบ่งประเภทที่มีความน่าสนใจในด้านลักษณะการใช้งานที่มีความสัมพันธ์กับกายภาพของพื้นที่ ที่ส่งผลต่อหน้าที่การใช้ประโยชน์ของพื้นที่ว่างสาธารณะนั้นๆ ซึ่งเป็นการจำแนกประเภทที่เห็นความแตกต่างของพื้นที่ได้ทั้งจากการใช้งานและรูปแบบทางกายภาพได้ชัดเจนกว่าวิธีการแบ่งประเภทในลักษณะอื่นๆ งานวิจัยนี้จึงจะนำประเภทหน้าที่การใช้ประโยชน์มาใช้ในการจำแนกประเภทของพื้นที่ว่างสาธารณะ ดังต่อไปนี้

1. ลานที่ว่าง (The square plaza)
2. พื้นที่ที่มีมวลอาคารปิดล้อม (courtyard)
3. บาทวิถีและตรอกซอกซอย (path)
4. สวนสาธารณะและพื้นที่ริมน้ำ (park and water front)

ในส่วนของรูปแบบและแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์ศึกษาหาปัจจัยของพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีประสบความสำเร็จในย่านกรุงรัตนโกสินทร์ ทำการอ้างอิงตัวชี้วัดคือ ความอเนกประโยชน์ เพื่อเป็นเกณฑ์ในตัวชี้วัด ดังนี้

1. มีคนเข้ามาใช้งานที่หลากหลายประเภท (Mix Type of People)
2. มีกิจกรรมหลากหลายประเภทเกิดขึ้นในพื้นที่ (Mix Uses)
3. มีการใช้งานพื้นที่ในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน (Mix Time)

จากการศึกษาแนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับที่ทำให้เกิดพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีความอเนกประโยชน์ สามารถพัฒนาเป็นกรอบแนวความคิดได้ดังแผนภูมิที่ 2-9

กรอบแนวความคิด

